

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA ÚČETNICTVÍ

Finanční deriváty v účetnictví bank
Use of Derivatives in The Selected Commercial Bank

Student: Veronika Petrželková

Vedoucí diplomové práce: Ing. Marie Lichnovská, Ph.D.

Ostrava 2012

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra účetnictví

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Veronika Petrželková**
Studijní program: N6208 Ekonomika a management
Studijní obor: 6202T049 Účetnictví a daně
Specializace: 00 Účetnictví a daně
Téma: **Využití derivátů ve vybrané komerční bance**
Use of Derivatives in the Selected Commercial Bank

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Základní charakteristika derivátů
 3. Deriváty v portfoliu banky
 4. Hodnocení vývoje využití derivátů
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- JÍLEK, Josef. *Finanční a komoditní deriváty v praxi*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-3696-9.
- JÍLEK, Josef a Jitka SVOBODOVÁ. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.
- SLÁDKOVÁ, Eva a kol. *Finanční účetnictví a výkaznictví*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2009. 452 s. ISBN 978-80-7357-434-5.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Marie Lichnovská, Ph.D.**

Datum zadání: 25.11.2011

Datum odevzdání: 27.04.2012

Hakalová

Ing. Jana Hakalová, Ph.D.
vedoucí katedry

D. Dluhošová

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci vypracovala samostatně, přílohy číslo 1 až 3 jsem zpracovala dle výročních zpráv banky.“

V Ostravě dne 27. 4. 2012

Veronika Petřelková

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce paní Ing. Marii Lichnovské, Ph.D. za odbornou pomoc, připomínky a čas, který věnovala mé práci.

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Základní charakteristika derivátů	6
2.1	Základní rozdělení derivátů.....	8
2.2	Využití a způsob zachycení derivátů v účetnictví	22
2.2.1	Využití derivátů	22
2.2.2	Účtování derivátů.....	25
2.2.3	Základní pravidla pro účtování derivátů	29
2.3	Příklad	33
3	Deriváty v portfoliu banky	35
3.1	Historie Komerční banky	35
3.2	Deriváty k obchodování	39
3.2.1	Deriváty k obchodování dle zbytkové doby splatnosti	44
3.3	Deriváty k zajištění	47
3.3.1	Deriváty k zajištění dle zbytkové doby splatnosti	49
4	Hodnocení vývoje využití derivátů.....	52
4.1	Deriváty v rukou Komerční banky	52
4.2	Srovnání využití derivátů vzhledem k českému bankovnímu trhu	57
5	Závěr	63
	Seznam použité literatury	65
	Seznam zkratk a symbolů	68
	Seznam příloh	
	Přílohy	

1 Úvod

Pro dnešní dobu je typický rychlý rozvoj a tímto trendem se nepochybně ubírá i finanční trh. Na finančních trzích se obchoduje nejen s penězi, do popředí se dostávají i jiné nástroje, a to především deriváty. V posledních letech tento trh zažívá velký rozmach.

Vznik finančních derivátů je datován od 70. let 20. století jako reakce na nestabilitu finančních trhů. Mezi hlavní příčiny této nestability se řadí zejména zvyšující se kolísání úrokových sazeb, devizových kurzů a kurzů cenných papírů, rostoucí tempo inflace a v neposlední řadě nárůst deficitu platební bilance USA. Tato nejistota s sebou přinášela větší riziko pro obchodníky na těchto trzích, kteří samozřejmě hledali cestu jak snížit možnost ztráty při obchodování. A tak vznikly finanční deriváty, jejichž hlavním cílem bylo zmírnění rizika pro všechny subjekty finančního trhu. Tento typ obchodu byl nejprve využíván v oblasti zemědělství, kdy podkladovými aktivy byly různé komodity. Postupem času se jejich oblíbenost zvyšovala a začaly se objevovat nové typy jako měnové, akciové a úrokové deriváty.

V České republice se poprvé začalo obchodovat s těmito nástroji až v 90. letech minulého století. Je patrné, že tento trh zde není tak vyvinutý jako v ostatních zemích světa. A proto lze předpokládat, že subjekty budou i nadále objevovat výhody a efektivnost, které tyto deriváty přinášejí. Hlavní pozici v obchodování s deriváty zaujímají na českém trhu banky, které uskutečňují podstatnou část těchto obchodů.

Cílem této práce je analyzovat vývoj derivátů ve vybrané komerční bance a porovnat jej s vývojem na celém českém bankovním trhu.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část se věnuje základní charakteristice derivátů, jejich rozdělení dle druhu a kategorie rizika a způsobu jejich využití. Na závěr této kapitoly je popsán způsob zachycení derivátů v účetnictví s praktickým příkladem a schématem účtování derivátů.

Praktická část se věnuje analýze vývoje a využití derivátů ve vybrané bance, kterou je Komerční banka, a.s. Nejprve je provedena analýza derivátů určených k obchodování a poté zajišťovacích derivátů, a to nejen dle jejich nominálních hodnot zachycených v účetnictví, ale

také dle jejich zbývající doby splatnosti. Na závěr díky informacím, které zveřejňuje Česká národní banka, byly tyto hodnoty porovnány s vývojem využití derivátů na celém českém bankovním trhu.

2 Základní charakteristika derivátů

Díky velkému množství derivátových instrumentů neexistuje pouze jediná všeobecně platná definice. Deriváty jsou užívány k různým účelům, a proto se rozlišují 3 základní aspekty derivátů: ekonomický, právní a účetní.¹

Ekonomický aspekt uvádí několik základních rysů derivátů. Mezi něž patří:

- deriváty jsou instrumenty odvozené od jiných
- jejich hodnota ovlivňuje hodnotu derivátu
- mají termínový charakter
- sjednávání je spojeno s nižší investicí než u obdobných obchodů.

Pojem derivát vznikl díky tomu, že obchody se kterými souvisejí, jsou odvozeny, tedy derivovány od podkladových instrumentů. Tyto instrumenty můžeme nalézt i na jiných než finančních trzích.

Právní vymezení derivátů se nachází ve vybraných zákonech, které se věnují problematice finančního trhu. Deriváty upravuje především zákon o podnikání na kapitálovém trhu a devizový zákon.

- Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v aktuálním znění definuje deriváty jako: „ investiční nástroje, jejichž hodnota se vztahuje ke kurzu nebo hodnotě cenných papírů, měnových kurzů, úrokové míře a ze kterých vyplývá právo na vypořádání v penězích nebo právo na dodání majetkové hodnoty, k níž se jejich hodnota vztahuje.“²
- Dalším příkladem může být vymezení derivátů dle zákona č. 219/1995 Sb., devizového zákona, v aktuálním znění: „deriváty vymezuje prostřednictvím

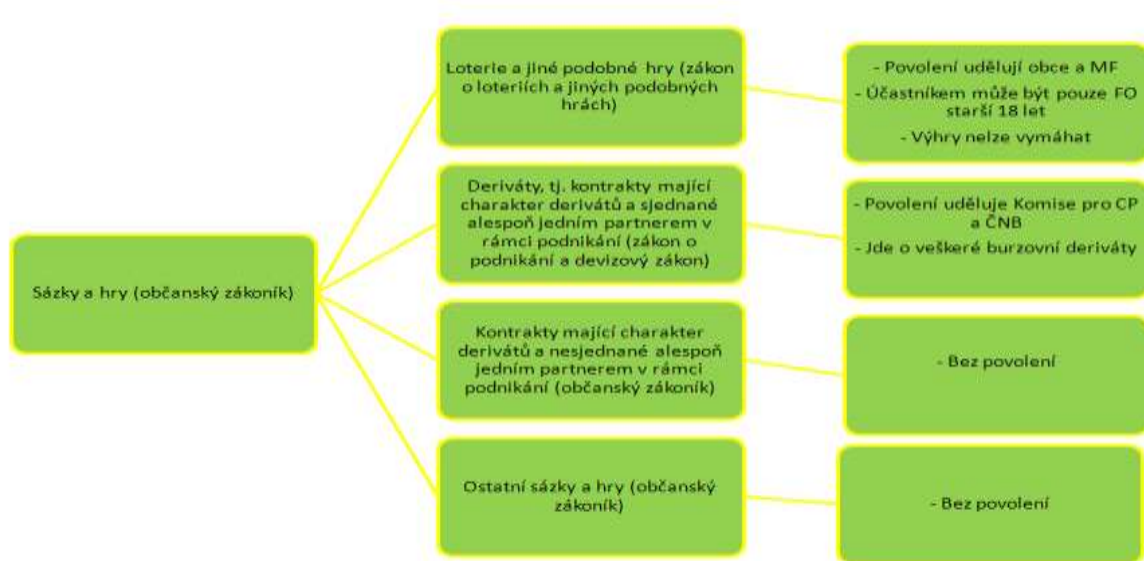
¹ DVOŘÁK, Petr. *Deriváty 2008*. 2 vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 298 s. ISBN 978-80-245-1435-2.

² *Zákon o podnikání na kapitálovém trhu §3 odst. 1* [online]. 2011, [cit.2011-14-06]. Dostupný z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony>

devizových hodnot. Jde o peněžní prostředky v cizí měně, zlato, zahraniční cenné papíry a dále penězi ocenitelná práva a závazky od nich odvozené.“³

Je potřeba zde uvést, že deriváty jsou z právního a ekonomického hlediska součástí hazardních her. A jsou tedy upraveny zákonem č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník, v aktuálním znění (dále jen „občanský zákoník“). Z pohledu rizik jsou však brány jako nástroje řízení tržního rizika a úvěrové deriváty nástroji řízení úvěrového rizika. Díky tomu se deriváty neřadí mezi investiční nástroje a jejich účastníci nemohou být nazýváni investory.

Obr. č. 2.1 Právní úprava derivátů v České Republice⁴

Aby účetní jednotka zachytila správně ve svém účetnictví deriváty je potřeba jejich přesného vymezení. Definice dle českých účetních standardů: „ finanční nástroj, jehož reálná hodnota se mění v závislosti na změně úrokové míry, ceny finančního nástroje, ceny komodity, měnového kurzu, úvěrového hodnocení. Na začátku vyžaduje malou nebo žádnou počáteční investici. A tento finanční nástroj bude vypořádán v budoucnu.“

České účetní standardy uvádějí také několik instrumentů, které jsou vyloučeny z derivátů. Patří mezi ně například:

³ Devizový zákon §1 [online]. 2011, [cit.2011-14-06]. Dostupný z: <http://www.cnb.cz/>

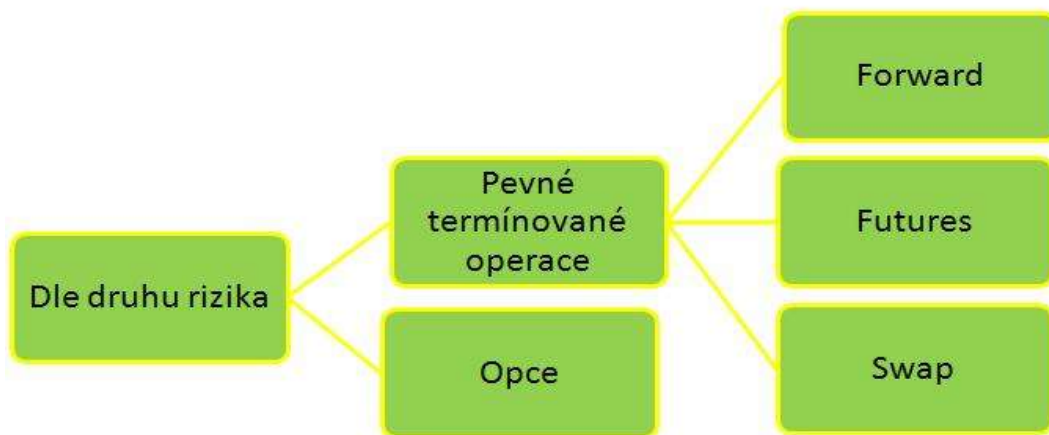
⁴ JÍLEK, Josef; SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.

- Repo obchody
- Smlouvy o nákupu, nájmu nebo prodeji DHM a DNM, zásob s výjimkou komodit obchodovaných na sekundárním trhu
- Smlouvy o nákupu nebo prodeji vlastních akcií, které budou vypořádány dodáním vlastních akcií
- Finanční záruky včetně akreditivů, které zajistí zaplacení dluhu v případě, že dlužník jej k datu splatnosti neuhradí

2.1 Základní rozdělení derivátů

Existují dvě základní hlediska rozdělení derivátů: podle druhu a kategorie rizika, které je jejich předmětem. Na základě těchto kritérií se rozlišuje několik druhů derivátů.

Obr. č. 2.2 Členění derivátů dle druhu rizika

Obr. č. 2.3 Členění derivátů dle kategorie rizika

Forward

Jde o kontrakt, který je uzavřený na mimoburzovním trhu (tzv. OTC). Přičemž vypořádání obou podkladových nástrojů nastane ve stejný okamžik v budoucnu, jedná se tedy o termínované obchody. Výhodou tohoto derivátu je, že se lze pojistit proti poklesu nebo růstu úrokových sazeb. Úroková sazba je v tomto případě fixována na předem sjednané úrovni. Nevýhodou však může být fakt, že tento kontrakt je uzavíraný pouze mezi dvěma osobami a není zde tedy možné zrušení nebo převod na třetí stranu. Také zde neexistuje žádná záruka, že obě strany splní své závazky.

Důležitou roli zde hraje tzv. referenční úroková sazba. Tato sazba se stanovuje v den sjednání kontraktu a pomocí ní se zjišťuje výše plnění. Ke stanovení se využívají mezibankovní sazby například LIBOR, EURIBOR, PRIBOR.

Rozlišujeme zde tzv. dlouhou a krátkou pozici. Přičemž v dlouhé pozici se nachází kupující podkladového aktiva, který očekává, že cena daného nástroje v budoucnu poroste a on toto aktivum bude moci prodat za cenu vyšší než jej koupil. Na druhé straně prodávající předpokládá, že cena v budoucnosti klesne, a díky tomu bude moci dané aktivum prodat za vyšší cenu, než kterou sjednal ve forwardovém kontraktu. V tomto případě jde o krátkou pozici. S těmito pozicemi se pracuje u všech typů derivátů.

Při oceňování forwardů se bere v úvahu forwardová cena a tržní cena. Přičemž forwardová cena udává cenu, za kterou můžeme dané aktivum nakoupit nebo prodat k určitému datu v budoucnosti. Tržní cena představuje rozdíl mezi současnou cenou a původní cenou forwardového kontraktu.

Úrokový forward

Podstatou tohoto forwardu je výměna pevně stanovené částky v hotovosti v jedné měně za neznámou částku hotovosti, úvěr, vklad, půjčku, dluhový cenný papír nebo pohledávku ve stejné měně. Tato částka se odvozuje od referenční úrokové míry (LIBOR, PRIBOR). Dle způsobu vypořádání může nabýt 3 druhů kontraktů: dohody o forwardové úrokové míře, forwardového termínovaného vkladu, forwardové koupě/prodeje dluhového CP či pohledávky.⁵

1. Dohoda o forwardové úrokové míře (Forward rate agreement, FRA)

V tomto případě jde o poskytnutí rozdílu mezi pevně sjednanou úrokovou sazbou a skutečnou výší tržní úrokové sazby. Pro určení osoby, která bude platit, tedy jestli kupující nebo prodávající aktiva, hraje důležitou roli hodnota referenční sazby a sjednaná sazba kontraktu (FRA-sazba). Leží-li referenční sazba nad FRA-sazbou, poskytuje plnění prodávající a naopak je-li FRA-sazba nižší, poskytuje plnění kupující. Může se stát, že obě sazby si budou rovné, a tedy nedochází k žádné platbě. V tomto obchodě tedy strany sjednávají –

- Pevnou úrokovou míru – jde o forwardovou úrokovou míru v budoucnosti
- Referenční úrokovou míru – spotová úroková míra, např. LIBOR
- Úrokové období, jmenovitou hodnotu, měnu

2. Forwardový termínovaný vklad

Zde dochází k výměně pevně stanovené hotovosti za vklad, úvěr nebo půjčku ve stejné měně s hrubým vypořádáním hotovosti.

⁵ JÍLEK, Josef. *Finanční a komoditní deriváty v praxi 2010*. 2 vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-3696-9.

3. Forwardová koupě/prodej CP či pohledávky

Dochází k výměně pevné částky hotovosti za dluhový CP nebo pohledávku ve stejné měně a to s hrubým vypořádáním hotovosti, CP či pohledávky.

Měnový forward

Jedná se o výměnu pevné částky hotovosti v jedné měně za pevnou částku hotovosti v jiné měně, tedy nákup nebo prodej jedné měny za jinou měnu, za kurz předem dohodnutý zúčastněnými stranami. Tento dohodnutý kurz se označuje jako forwardový měnový kurz.

Měnový kurz vyjadřuje poměr dvou měn, tedy cenu jedné měny vyjádřené v jiné měně. Z toho vyplývá, že každá operace obsahuje dvě měny – bazickou a smluvní. Smluvní měnu najdeme v čitateli a bazickou měnu ve jmenovateli. V dnešní době se nejvíce využívají k obchodování dolary a eura. Pro stanovení forwardového měnového kurzu je důležitá tzv. úroková parita, která pracuje s úrokovými mírami obou měn. Rozlišuje se zde krytá a nekrytá úroková parita. U kryté úrokové parity je shodná výnosnost investice v domácí měně a téže investice konvertované do jiné měny. Při nekryté paritě může docházet k měnové arbitráži, tedy sjednání měnového forwardu společně s půjčkou peněžní částky.

Akciový forward

U tohoto typu forwardu dochází k výměně pevné částky hotovosti za akciový nástroj k určitému datu v budoucnosti. Cena, kterou si mezi sebou strany domluví, se označuje jako forwardová cena.

Komoditní forward

I zde jde o směnu pevné částky hotovosti, ale za komoditní nástroj, a to k určitému datu v budoucnosti. A také se pracuje s forwardovou cenou.

Úvěrový forward

Od úrokového forwardu se liší tím, že platba zde závisí na rizikové úrokové míře subjektu.

Futures

Na rozdíl od forwardových kontraktů se jedná o standardizované kontrakty, které se uskutečňují na speciálních derivátových burzách. Dochází zde také k vypořádání podkladových nástrojů ke stanovenému datu v budoucnosti. Podmínky kontraktu už nezávisí na dohodě smluvních stran, ale jsou stanoveny burzou. Tyto burzovní obchody vznikly zejména díky snaze eliminovat úvěrové riziko spojené s nesplněním obchodu a také zabezpečit, aby cena odpovídala stavu poptávky a nabídky po daném aktivu.

V případě těchto kontraktů je výhodou obchodování na burze, kdy burza prostřednictvím clearingového centra tyto kontrakty nejen zprostředkovává, ale také eviduje, vzájemně započítává a v neposlední řadě také vypořádává. To znamená, že pokud jedna ze stran neuhradí, bude závazek vypořádán danou burzou, a to z prostředků garančního fondu. Díky tomuto faktu zde neexistuje úvěrové riziko.

Clearingové centrum má povinnost na konci každého obchodovaného dne zúčtovat cenové rozdíly u všech sjednaných kontraktů. A také je příjemcem tzv. margin, což je speciální záruka, kterou musí strany před podepsáním složit u daného centra. Tato částka poté slouží k dennímu vypořádání kontraktů. Výše této záruky je závislá na volatilitě a rizikovosti kontraktu, čím vyšší riziko tím vyšší záloha bude požadována.

Na burzách s futures jsou zpravidla stanoveny cenové limity a také poziční limity. Cenové limity mají za úkol omezit pohyby cen futures k určitému datu a to tak, že se stanoví minimální a maximální hranice ceny. Překročili-li cena tuto hranici, obvykle dochází k přerušení obchodování. Na druhé straně poziční limity stanovují maximální počet kontraktů, které může jednotlivec uzavřít, a pomáhají tedy ke zlepšování konkurenceschopnosti trhu.

Pro oceňování futures se kontrakty rozdělují do dvou skupin:⁶

- 1) Kontrakty, kde aktiva lze zakoupit v době sjednání kontraktu na spotovém trhu a jsou v držení až do splatnosti (tzv. carryable assets) – v tomto případě se hodnota stanoví jako součet spotové ceny a čistých nákladů na držbu.

⁶ DVOŘÁK, Petr. *Deriváty 2008*. 2 vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 298 s. ISBN 978-80-245-1435-2.

- 2) Kontrakty, které nelze koupit a držet do splatnosti (tzv non-carryable assets) – zde se finanční instrumenty oceňují na základě stejného principu jako FRA a cena komoditního instrumentu odpovídá očekávané ceně v době splatnosti.

Cena futures podkladového nástroje se tedy může lišit od spotové ceny. Tento rozdíl se označuje jako báze.

Tabulka č. 2.1 Rozdíly mezi futures a forwardy⁷

	Forward	Futures
Velikost kontraktu	dle dohody obou stran	Standardizováno
Likvidace kontraktu před splatností	dohoda s partnerem či postoupení forwardu	kompenzující kontrakt před splatností
Podmínky kontraktu	šité na míru	Standardizováno
Datum dodávky	dle dohody obou stran	Standardizováno
Trh	Soukromý	Veřejný
Vztah obchodníků	obě strany kontraktu se dobře znají	strany kontraktu jsou si neznámé
Účastníci	velké společnosti, banky, makléři, ne široká veřejnost	velké i malé společnosti, banky, makléři, široká veřejnost
Metody transakce	dohodnuto tvůrcem trhu prostřednictvím telefonu s omezeným okruhem účastníků	stanoveno veřejnou dražbou mezi mnoha prodávajícími a kupujícími na burzovním trhu
Denní přeceňování	Neexistuje	Existuje
Poplatky	ve formě rozpětí mezi poptávkou a nabídkou, tj. obvykle mezi cenami, za které tvůrce trhu vystupuje na obou stranách operací	standardní makléřské poplatky
Dodávka	obvykle fyzické dodávky	existují regulační orgány
Cenové omezení	žádný denní limit	burza může stanovit denní cenový limit

⁷ JÍLEK, Josef. *Finanční a komoditní deriváty v praxi 2010*. 2 vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.191 ISBN 978-80-247-3696-9.

Úrokový futures

Jde o kontrakt na výměnu pevné částky hotovosti v jedné měně za neznámou částku hotovosti či dluhový cenný papír ve stejné měně. Velice se podobají FRA, hlavní rozdíl je v tom, že u futures dochází k průběžnému vypořádání v podobě variační marže. Variační marže představuje rozdíl od minulého tržního ocenění.

Dle způsobu vypořádání může nabýt dvou podob kontraktů:

1. Futures na úrokovou míru

Dochází k výměně pevné částky hotovosti v jedné měně za neznámou částku hotovosti, která se odvozuje od referenční úrokové míry, tedy např. LIBOR, PRIBOR. Vypořádání probíhá v téže měně a v hotovosti.

2. Futures na dluhové cenné papíry

Opět zde dochází k výměně pevné částky hotovosti v jedné měně, ale za dluhový cenný papír. V tomto případě jde však o hrubé vypořádání v téže měně.

Měnový futures

Výměna pevné částky hotovosti v jedné měně za pevnou částku hotovosti v jiné měně. Obě strany se musí dohodnout na výši měnového kurzu, který se označuje forwardový měnový kurz.

Trh s měnovými futures vznikl teprve na počátku 70. let. Na rozdíl od trhu s měnovými forwardy, který nemá zeměpisné určení s měnovými futures, se obchoduje především na dvou amerických burzách. A obchoduje se zde především s nejdůležitějšími měnami, jako je dolar, jen, libra. Kontrakty jsou zde obchodovány na měsíce dodávky a den splatnosti je druhý pracovní den před třetí středou v měsíci splatnosti kontraktu. To znamená, že burza určuje každému kontraktu jeho splatnost a také velikost kontraktu.

Akciový futures

Předmětem výměny je zde opět pevná částka hotovosti a akciový nástroj. Tato výměna proběhne k určitému datu v budoucnosti. Rozlišují se zde futures na akciové indexy a futures na jednotlivou akcii.

Díky futures na akciové indexy jsme schopni předvídat budoucí vývoj a také se můžeme vyhnout různým druhům rizik. Hlavním cílem akciového indexu je tedy informovat o vývoji na určitém akciovém trhu, udávají také výnosnost na daném trhu. Tyto indexy se rozlišují na výběrové, které tedy obsahují pouze vybrané akcie a pak jsou zde indexy souhrnné, ty již obsahují všechny akcie daného trhu. Dle způsobu výpočtu se indexy dělí na: indexy ve formě aritmetického průměru, geometrického průměru.

Komoditní futures

Jedná se o kontrakt na výměnu pevné částky hotovosti za komoditní nástroj k určitému datu v budoucnosti. Mezi obchodované komodity se řadí: zemědělské komodity (kukuřice, sója, rýže), drahé kovy (zlato, stříbro, platina), základní kovy (měď, hliník), energetické komodity (ropa, topný olej, benzin).

Pro ocenění se využívá tzv. model nákladů přenosu, který zabraňuje přílišnému výkyvu ceny vzhledem ke spotové ceně komodity.

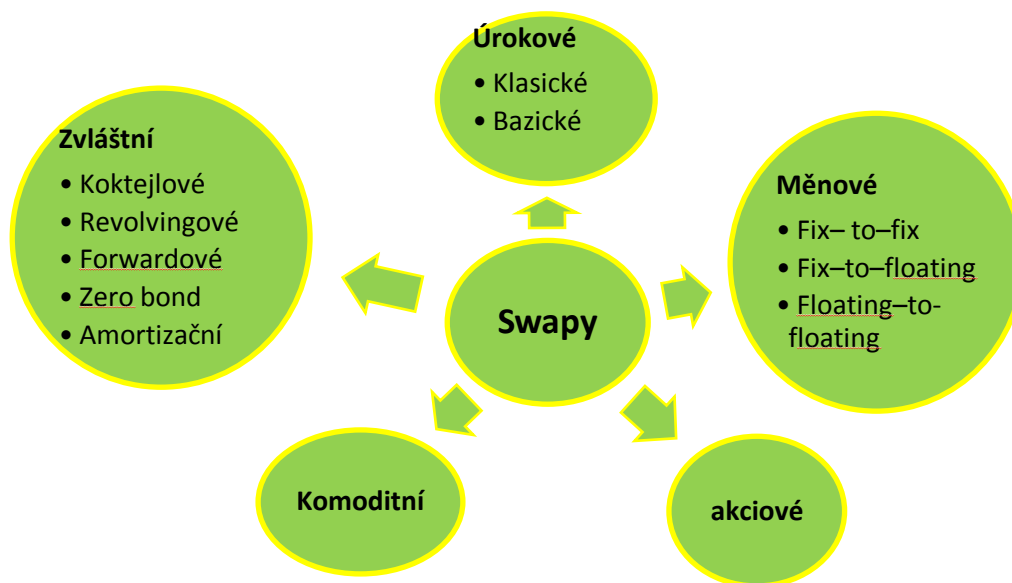
Swapy

Jedná se o tzv. OTC deriváty, tedy s těmito deriváty se obchoduje na mimoburzovním trhu. V tomto případě však dochází k vypořádání podkladových nástrojů ve více okamžicích v budoucnu a toto vypořádání bývá zpravidla v hotovosti. Předmětem vypořádání mohou být jak částky v téže měně, cizí měně, ale také akciové a komoditní nástroje. V podstatě se tedy jedná o několik forwardů s postupnou výměnou podkladových aktiv.

Tyto obchody bývají ve většině případech uzavírány prostřednictvím zprostředkovatele, mezi něž patří především banky. Banky zde mohou vystupovat buď jako čistý zprostředkovatel, a tedy zabezpečují jen spojení obou partnerů, anebo jako mezipartner. V tomto případě přebírají na sebe riziko v případě nesplnění swapové dohody.

Předchůdcem swapů byly tzv. parallel loan (paralelní úvěry) a back-to-back loan (zpětný úvěr). Parallel loan vznikly v 60. letech ve Velké Británii a jejich cílem bylo předejít restrikci uvalené bankou. Restrikce spočívala v tom, že pokud investoři chtěli směnit kapitál na cizí měnu, byli nuceni kurz zvýšit o přírážku, jejíž výše dosahovala až 90 %. Jde v podstatě o dohodu dvou podniků se sídlem v různých zemích. Nevýhodou v tomto případě je riziko platební neschopnosti některého z dlužníků. Back-to-back loan se snaží eliminovat toto riziko, ale již nemohou obcházet opatření k omezení odlivu domácího kapitálu.

Obr. č. 2.4 Základní rozdělení swapů

Úrokové swapy

Jedná se o výměnu pevných částek v hotovosti v jedné měně za neznámé částky hotovosti v téže měně. Tyto částky závisí na vývoji budoucích spotových bezrizikových úrokových měr. K tomu aby bylo možné stanovit výši úrokových plateb, slouží nominální hodnota, kterou si strany stanoví ve smlouvě. Úrokové swapy jsou sjednávány především z důvodů spekulace na úrokové riziko a z důvodu zisku z rozpětí mezi kotací nabídky a poptávky.

V případě klasického úrokového swapu dochází k výměně částek za neznámé částky hotovosti, které závisí na určité referenční úrokové míře. Tzn., že jedna z úrokových plateb je

fixní a druhá pohyblivá, mění se v pravidelných intervalech dle zvolené referenční úrokové sazby. V tomto případě se v dlouhé pozici nachází plátce fixní platby, který bývá označován jako kupující swap a v krátké pozici je prodávající tedy plátce pohyblivé částky. Nedochozí zde k výměně jmenovitých hodnot. Jde pouze o výměnu úrokových plateb a ne celé jistiny. Dojde-li k selhání jedné ze stran, jedná se o nesplacení úrokových plateb. Díky tomu dochází ke snížení rizika všech zúčastněných stran. K hlavním důvodům těchto obchodů patří zejména zajištění pohledávek resp. závazků proti poklesu či vzestupu tržních sazeb, získání kapitálu za výhodnější podmínky.

U bazického úrokového swapu se pracuje se dvěma neznámými částkami, které jsou odvozeny od různých referenčních úrokových měr a od jmenovité hodnoty v téže měně. Obě úrokové sazby jsou tedy stanoveny na pohyblivé bázi. I zde dochází ke splacení pouze proměnlivé úrokové platby, které jsou od sebe odlišné. Tzn., že jeden partner může mít úrokovou platbu odvozenou od tříměsíční referenční úrokové míry např. LIBOR a druhý od šestiměsíční.

Měnové swapy

Dohoda o nákupu / prodeji jedné měny za druhou se zpětným budoucím prodejem / nákupem ve stanoveném termínu za předem dohodnutý kurz. Přičemž na počátku a konci obchodu dochází ke vzájemné výměně nominálních hodnot měn za předem sjednaný kurz. Průběh této transakce lze rozdělit do 3 fází:⁸

1. Směna kapitálu – nejprve si partneři mezi sebou smějí kapitál v různých měnách, a to v platném spotovém kurzu.
2. Směna úrokových plateb – tyto platby se uskutečňují během doby splatnosti a jedná se o směnu úrokových plateb vyplývajících ze směřených kapitálových částek.
3. Zpětná směna kapitálu – po skončení doby splatnosti dochází ke zpětné směně kapitálu ve stejném kurzu jako na počátku období.

⁸ DVOŘÁK, Petr. *Deriváty 2008*. 2 vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 298 s. ISBN 978-80-245-1435-2.

Dochází-li k výměně pevných částek hotovosti za pevné částky, jedná se o klasický měnový swap (fix-to-fix swap). Není-li známá jedna z částek výměny, jde o tzv. křížový měnový swap (fix-to-floating swap). V případě výměny neznámých částek odvozených od určité referenční úrokové míry za neznámé částky hotovosti odvozené od referenční úrokové míry, která je odlišná od předchozí, jedná se o bazický měnový swap (floating-to-floating swap).

Akciové swapy

Swap na výměnu pevné částky hotovosti za akciový nástroj k určitému datu v budoucnosti. Mohou zde být sledovány dvě platby. První platba má podobu úrokové platby, která se vztahuje k nominální hodnotě a úrokovému období. Druhá představuje celkový výnos z určitého akciového instrumentu. Akciový plátce platí příjemci dividendy a zvýšení cen akcií a příjemce platí akciovému plátcovi snížení cen akcií a pevnou nebo proměnlivou částku.

Komoditní swapy

Opět zde dochází k výměně pevné částky hotovosti, ale za komoditní nástroj ke stanovenému datu v budoucnosti. Platby se stanoví jako součin fixně dohodnuté ceny za jednotku komodity a sjednaného množství komodity. Druhá platba se určí jako součin pohyblivé jednotkové ceny a sjednaného množství. I zde rozeznáváme příjemce a plátce, přičemž princip plateb je stejný jako u akciového swapu.

Zvláštní druhy swapů

- **Koktejlové swapy** – v tomto případě jde o kombinaci úrokových a měnových swapů. Důvodem vzniku byl fakt, že ne vždy jsou partneři schopni nalézt obchodníka, s kterým by uzavřeli daný kontrakt. Tato varianta vyžaduje jako zprostředkovatele banku, která dané partnery sama vyhledává.
- **Revolvingové swapy** – představují rámcovou dohodu, která umožňuje jedné ze zúčastněných stran sjednat swap za předem dohodnutých podmínek. Tento obchodník má také možnost tento kontrakt kdykoliv vypovědět nebo znovu sjednat, avšak za toto právo je povinen druhé straně zaplatit stanovený poplatek.
- **Forwardové swapy** – jedná se o swap, kde podmínky jsou stanoveny dopředu při podpisu smlouvy, avšak začátek transakce nastává až v budoucnu.

- **Zero bond swapy** – je kombinací zero bondu⁹ a swapu a umožňuje změnit charakter plateb jak z úrokového, tak měnového hlediska. Emitent zero bondu tedy získává úročený kapitál, které je splatný jednorázově, a to v době splatnosti bondů.
- **Amortizační swapy** – u tohoto swapu dochází v průběhu splatnosti ke snižování nominální hodnoty swapu. Celková výše vypůjčeného kapitálu se rozdělí na částky, které odpovídají jednotlivým splátkám.

Opce

Představuje smlouvu mezi kupujícím a prodávajícím opce, která umožňuje kupujícímu koupit nebo prodat podkladové aktivum za předem stanovenou cenu kdykoli během stanovené doby. Opce se řadí mezi podmíněné termínované obchody. To znamená, že kupující opce má právo, ne povinnost žádat o plnění a nachází se v dlouhé pozici. Za toto právo však musí zaplatit prodávajícímu opce tzv. opční prémii. Na druhé straně prodávajícímu opce vzniká povinnost prodat nebo koupit dané aktivum, jestliže kupující uplatní své právo z opce. Prodávající se tak nachází v krátké pozici. Není-li opční právo využito do splatnosti, opce se stává bezcennou.

Opce mohou být obchodovatelné dvojím způsobem a to buď smluvně, nebo prostřednictvím OTC-trhů. Díky tomu rozlišujeme opce na burzovní a mimoburzovní. Burzovní opce jsou tedy obchodovány na burzovních trzích a jejich plnění zajišťuje clearingové centrum. Na druhé straně mimoburzovní opce umožňují smluvním stranám sjednat si své vlastní podmínky obchodování.

Podle toho kdy může být uplatněno právo vyplývající z opce, rozlišujeme je na:

- **Evropské opce** – v tomto případě lze opci realizovat pouze v jeden přesně stanovený den splatnosti opce.
- **Americká opce** – zde může být právo využito po celé opční období kdykoliv. Záleží pouze na rozhodnutí majitele opce.

⁹ Zero bond je bezkuponový dluhopis a emituje se s diskontem vůči nominální hodnotě a celý výnos je vyplacen až v době splatnosti.

Dle práv a povinností vyplývajících z opčních kontraktů se rozlišují dva druhy opcí:

1. **Kupní (call) opce** – vyznačuje se právem kupujícího na získání stanoveného množství podkladových aktiv za předem sjednanou cenu. Předmětem tohoto obchodu mohou být jak finanční aktiva, komodity, tak akciové indexy. Na prodávajícího kupní opce se vztahuje povinnost poskytnout kupujícímu na požádání dané aktivum.
2. **Prodejní (put) opce** – umožňuje majiteli opce prodat sjednané množství podkladového aktiva ke stanovenému datu v budoucnosti. Prodávající má povinnost toto zboží od majitele opce odebrat a získává také od prodávajícího opční prémii.

Úrokové opce

Dochází k výměně pevné částky hotovosti v jedné měně za neznámou částku hotovosti, úvěr, dluhový cenný papír v téže měně. Dle vypořádání může tento druh opce nabýt tří druhů kontraktů.

- Je-li opce vypořádána v hotovosti, jedná se o *opci na koupi či prodej dohody o forwardové úrokové míře*. Kupující této opce musí zaplatit již zmiňovanou opční prémii a v případě kladného rozdílu mezi sjednanými úrokovými mírami obdrží tento rozdíl v hotovosti v budoucnu.
- V případě hrubého vypořádání, tedy ve formě vkladu či půjčky, se jedná o *opci na přijetí či poskytnutí termínovaného vkladu*.
- Pokud je předmětem vypořádání dluhový cenný papír nebo pohledávka, jedná se o *opci na koupi či prodej dluhového cenného papíru*.

Měnové opce

Opce na výměnu pevné částky hotovosti za pevnou částku v hotovosti v jiné měně. Jako u všech opcí se zde rozlišuje koupená / prodaná kupní opce a koupená / prodaná prodejní opce.

Akciové opce

U tohoto druhu kontraktu dochází k výměně pevné částky hotovosti za akciový nástroj.

Burzovní opce

Mezi nově nabízené burzovní opce, které jsou dnes nabízené na trzích, se řadí například:

- **Dlouhodobá akciová opce** – jedná se o akciovou opci s dobou splatnosti dva až tři roky a jsou obchodovány na derivátové burze. Od běžných opcí se tedy liší svou splatností, která obvykle u běžných opcí bývá několik měsíců. Dosáhne-li tato dlouhodobá opce splatnosti běžné opce, může být s touto opcí směněna.
- **Flexibilní burzovní opce** – jsou sjednávány ve velkých objemech a jejich výhodou je možnost standardizace vlastností opcí zejména jejich realizační ceny a splatnosti.
- **Maloobchodně zaměřené online opce** – poprvé se vyskytly v roce 1997 a jde o malé kontrakty, které jsou dostupné především malým obchodníkům.

Ostatní opční deriváty

Vedle základních druhů derivátů lze rozlišit řadu dalších instrumentů, které mají podobu opcí, avšak se od nich určitým způsobem odlišují. Mezi tyto ostatní opce se řadí zejména tzv. – *Cap, Floor, Collar*. Jedná se o nestandardizované kontrakty, které jsou obchodovány mimo burzu. S opcemi je spojuje právo ne povinnost kupujícího na plnění, které je sjednané ve smlouvě. Toto plnění však není poskytnuto v jednom období, nýbrž v několika obdobích. Výhodou těchto typů opcí je jejich nestandardizovanost, a tedy možnost upravit si podmínky dle svých potřeb, riziko je zde omezeno výši zaplacené prémie.

Cap je v podstatě dohoda kupujícího a prodávající o plnění, pokud ve stanovený den sjednaná referenční tržní úroková sazba překročí dohodnutou maximální úrokovou sazbu. Kupující tedy v budoucnosti obdrží částku ve výši rozdílu mezi těmito úrokovými sazbami a to jen v tom případě, že tento rozdíl bude kladný. V podstatě se jedná o řadu opcí na koupi dohody o forwardové úrokové míře (tedy evropské kupní opce s různou splatností). Kupující

má povinnost zaplatit při sjednání tzv. cap prémii, jejíž výše je závislá na době splatnosti cap, úrokových sazbách.

Floor představuje řadu opcí na prodej dohody o úrokové míře. Jedná se o opak cap, tedy o několik evropských prodejních opcí s různou splatností. Jejich využití je především proti poklesu úrokových sazeb při zajištění proměnlivě úročených pohledávek.

Collar je kombinací předchozích uvedených opcí. Kupující dollar se dostává do pozice kupujícího cap a prodávajícího floor. Musí zde platit pravidlo, že cap sazba je vyšší než floor. Zda kupující obdrží platbu, nebo bude platit, opět závisí na referenční úrokové míře. Pokud ve stanovený den bude nad sjednanou cap sazbou kupující obdrží platbu, bude – li však pod cap sazbou, je kupující povinen poskytnout plnění prodávajícímu collar. Tento typ kontraktu se využívá pro zajištění proti vzestupu úrokových sazeb u proměnlivě úročených závazků.

V dnešní době vývoj opčních kontraktů neustále pokračuje a na trhu lze nalézt řadu nových instrumentů, které jsou označovány jako exotické opce. Hlavním důvodem vzniku byla jejich větší flexibilita a samozřejmě možnost přizpůsobit se tržním podmínkám. Mezi tento typ opcí se řadí např. tzv. – digital options, average options, quanto options a mnoho dalších.

2.2 Využití a způsob zachycení derivátů v účetnictví

2.2.1 Využití derivátů

V praxi jsou finanční deriváty využívány z několika důvodů:

- **Zajištění**

Prostřednictvím zajištění se subjekty snaží snížit možná rizika, a to na základě fixace ceny určitého finančního instrumentu. Avšak díky uzavření této pozice dochází ke snížení ziskovosti z příznivého vývoje ceny daného aktiva. Riziko ztráty je zde omezené, zajišťovatel je schopen vyčíslit možnou výši rizika, a může jej tedy zahrnout do dalšího rozhodování. Vznikne-li ztráta týkající se zajišťovacího kontraktu z důvodu snížení ceny podkladového aktiva, je tato ztráta z části kompenzována ziskem z derivátů. Opakem je zvýšení ceny podkladového aktiva. V tomto případě je zisk z prodeje aktiva kompenzován ztrátou

z derivátových operací. Nevýhodné je zajištění zejména pro malé firmy a to díky svým vysokým nákladům, které musí být vynaloženy v souvislosti se zajištěním. Mezi tyto náklady se řadí především náklady zajištění, na pracovníky, informační systémy. Podstatným znakem pro zajištění je jeho efektivita, která musí být prokázána ještě před zařazením samostatného derivátu mezi zajišťovací. V praxi je bývá nutné rozdělit při zařazování derivátů mezi zajišťovací změny reálných hodnot na část odpovídající zajišťovanému riziku a část zvýšenou. Ta část, která odpovídá zajišťovanému riziku, se při použití metody zajištění reálné hodnoty zachycuje ve výkazu zisku a ztrát, naopak při využití metody zajištění peněžních toků rozvahy. Zvýšená část vždy ovlivňuje výsledek hospodaření účetní jednotky.

Mezi zajišťovací aktiva se řadí zejména rozvahová aktiva a závazky, smlouvy nezachycené v účetnictví a budoucí transakce, jejichž uskutečnění je vysoce pravděpodobné.

Zajišťovací deriváty se vyznačují těmito charakteristickými znaky:¹⁰

- Odpovídají strategii účetní jednotky v řízení rizik
- Na počátku zajištění je zajišťovací vztah formálně zdokumentován účetním záznamem, dokumentace obsahuje identifikaci zajišťovaných položek a zajišťovacích nástrojů, přesné vymezení rizika, které je předmětem zajištění, přístup k zjišťování a doložení efektivnosti zajištění
- Zajištění je efektivní, jestliže na počátku a v průběhu zajišťovacího vztahu budou změny reálných hodnot nebo peněžních toků zajišťovacích nástrojů odpovídající zajišťovanému riziku popřípadě celkové změny reálných hodnot nebo peněžních toků zajišťovacích nástrojů v rozmezí 80 % až 125 % změn reálných hodnot nebo peněžních toků zajišťovaných položek odpovídajících zajišťovanému riziku. Účetní jednotka zjišťuje, zda zajištění je efektivní na počátku zajištění a dále alespoň k okamžiku sestavení řádné, mimořádné a mezitímní účetní závěrky a k okamžiku sestavení výkazů podle zvláštních právních předpisů.

Nesplňují-li deriváty všechny tyto charakteristické znaky, nemůže se jednat o zajišťovací, nýbrž o deriváty k obchodování.

¹⁰ Vyhláška č. 501/2002 Sb., k provedení zákona o účetnictví pro banky §70 odst. 5: [online]. 2011 [cit.2011-07-15]. Dostupný z: <http://www.mfcr.cz/>

- ***Spekulace***

Jedná se v podstatě o opak zajištění. V tomto případě dochází k otevření pozice na termínovaném trhu, což znamená, že cílem spekulanta není vyrovnání ztráty nýbrž dosažení zisku z daného obchodu. Spekulant se tedy snaží odhadnout budoucí vývoj cen spojených s podkladovými nástroji a je ochoten podstoupit riziko s tím spojené.

Neplatí zde pravidlo, že dlouhá pozice by vyrovnávala krátkou. Dlouhá pozice je spojena se ziskem a to v případě, že by došlo ke zvýšení úrokových měr. Naopak zisk u krátké pozice vzniká v situaci, kdy dochází k poklesu cen. I přesto, že se jedná o velmi rizikové obchody, jsou využívány více než zajišťovací operace a to díky možnosti zvyšování likvidity na derivátovém trhu.

- ***Arbitráž***

V tomto případě lze dosáhnout zisku prostřednictvím cenových diferencí, které mohou vzniknout ze dvou hledisek: časového a teritoriálního. Časové hledisko spočívá v cenových rozdílech podkladových instrumentů na termínovaných trzích a promptních trzích. Teritoriální hledisko se vyznačuje rozdílnými cenami na územně odlišných trzích.

Porovnávají se zde difference cen s arbitrážními náklady. Jsou-li difference cen vyšší než náklady, dochází k tomu, že na relativně podhodnoceném trhu se finanční instrumenty nakupují a naopak na nadhodnoceném trhu prodávají. V dnešní době se však nevyskytuje moc možností k provádění arbitráže, a to hlavně díky neustálému propojování jednotlivých trhů.

- ***Odměny***

Tyto deriváty jsou sjednávány na základě dohody mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, ne tedy tržním způsobem. Jde o odměnu poskytovanou zaměstnancům a členům statutárních orgánů u velkých podniku za jejich vykonanou práci. Jedná se zejména o kupní opce na akcie daného podniku. Cena tohoto kontraktu bývá většinou výhodnější. Cílem tohoto typu derivátů je motivace držitelů derivátů k dlouhodobějšímu rozvoji firmy. Zaměstnanec je tedy zainteresován na hospodářském výsledku podniku a jeho cílem je, aby firma dosáhla co nejvyššího zisku, díky němuž dojde k růstu kurzu jejich akcií.

- **Podvody**

Ne všichni účastníci derivátových trhů využívají deriváty k zákonným účelům. Existuje mnoho skupin, které tyto obchody využívají k podvodům, které spočívají v převodu peněz mezi různé subjekty. Hlavním cílem tohoto podvodu bývá vyhýbání se placení daní, tedy jejich krácení, tunelování.

Deriváty umožňují snadné přesunutí nákladů a výnosů do dalších období nebo i na jiné účetní jednotky. Tato možnost bývá využívána za účelem snížení daňové povinnosti a tedy krácení daně. Dalším způsobem jak lze snížit základ daně, je uzavírání velice složitých kontraktů. Anebo kontraktů se zahraničními subjekty, u kterých je těžké dokázat, zda tyto kontrakty vůbec existují, natož nalézt druhou smluvní stranu obchodu. Velmi často bývají také využívány mezi propojenými osobami, především ve vztahu mateřské a dceřiné společnosti, kde dceřiná společnost převádí nezdaněný zisk na mateřskou společnost, tento převod je však nelegální.

V případě tunelování dochází k tomu, že zaměstnanec uzavře s druhou stranou nevýhodný derivátový kontrakt pro svou společnost. Avšak za tuto službu zaměstnanec získá určitou úplatu. Dokázat tento nevýhodný obchod tomuto zaměstnanci je však velice složité. Příklad-li firma na ztrátu, která plyne z derivátové operace, nejčastější výmluvou zaměstnanců je jejich neznalost a obtížně předvídatelný vývoj budoucích měnových kurzů, úrokových sazeb. Z toho vyplývá, že dokázání úmyslu zaměstnance je velmi složité. Nejčastěji využívanými deriváty k tomuto podvodu bývají kreditní deriváty, jejich změna reálné hodnoty při úvěrové operaci bývá blízká jmenovité hodnotě derivátů.

2.2.2 Účtování derivátů

Historie účtování termínovaných operací sahá do začátku 90. let, kdy byly stanoveny postupy účtování pro banky. Avšak tyto termínované operace byly zachyceny pouze na podrozvahových účtech, na nichž měly být zachyceny ve sjednaných hodnotách.

V polovině 90. let dochází k doplnění a přetřídění těchto podrozvahových účtů, byl stanoven postup pro účtování o pohledávkách a závazcích z termínovaných operací. V rozvaze se objevují syntetické účty určené pro účtování o opčních premiích. Jediná odlišnost s dnešními podmínkami je stále chybějící existence reálné hodnoty derivátů. Do

roku 1999 byla používána metoda, která se snažila zachycovat deriváty v reálné hodnotě. Tato metoda spočívala v přenesení kurzových rozdílů z podrozvahových pohledávek a závazků, které se týkaly měnových pevných termínovaných operací, do rozvahy a dále prostřednictvím uspořádacího účtu do výkazu zisku a ztrát.

Ocenění derivátů reálnou hodnotou je součástí rozvahových aktiv a závazků od roku 2000. Postupem času docházelo k dalšímu zpřesňování finančních nástrojů a postupů k jejich zachycení v účetnictví. V dnešní době je účtování derivátů upraveno těmito předpisy:

- Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví v aktuálním znění (dále jen „zákon o účetnictví“)
- Vyhláška č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví
- Český účetní standard pro podnikatele č. 009, Deriváty
- Mezinárodní účetní standard č. 39, Finanční nástroje: účtování a oceňování.

Obecně platí pravidlo, že odpovědi na otázky by měly být hledány nejprve v českých účetních předpisech, poté až v mezinárodních účetních standardech (dále jen „IFRS“ neboli International Financial Reporting Standards, mezinárodní standardy finančního výkaznictví). Nenalezneme – li odpověď na svoji otázku ani v jednom z předcházejících předpisů, je třeba vycházet z tzv. US GAAP („Generally Accepted Accounting Principle“, všeobecně uznávané účetní principy).

Účtování derivátů se řídí základním pravidlem: reálná hodnota derivátů se zachycuje v rozvaze a jmenovitá hodnota derivátů je účtována v podrozvaze. Toto pravidlo platí v případě, že má kontrakt podobu derivátů a je sjednán alespoň jedním z partnerů v rámci podnikání. Pokud by derivát nebyl sjednán v rámci podnikání, tato operace nebude zachycena v rozvaze ani podrozvaze až v případě peněžního toku je nutné jejich zachycení.

V prvních letech účtování derivátů byly podkladové nástroje zachycovány v rozvaze, toto účtování bylo využíváno nejen ve světě, ale i v České republice. V podstatě šlo o to, že koupený nástroj byl zachycován v rozvaze jako aktivum a prodaný nástroj jako závazek. Avšak díky této metodě zachycení docházelo k nadhodnocování bilancí sumy, a proto se od tohoto způsobu účtování rychle ustoupilo. V dnešní době v rozvaze zůstává pouze saldo mezi reálnou hodnotou podkladového nástroje, která je považována za aktivum, a reálnou hodnotou

podkladového nástroje, který je brán jako závazek. Tato hodnota se nazývá reálná hodnota derivátů

Tab. č. 2.2 Původní účtování derivátů

Původní účtování derivátů - pouze v rozvaze			
Rozvahová pohledávka z FRA		Rozvahový závazek z FRA	
<i>(reálná hodnota podkladového poskyt.vkladu, úvěru,půjčky, dluhového CP)</i>		<i>(reálná hodnota podkladového poskyt.vkladu, úvěru,půjčky, dluhového CP)</i>	
98 379			98 372
<i>náklady z FRA</i>		<i>výnosy z FRA</i>	

Tab. č. 2.3 Stávající účtování derivátů¹¹.

Stávající účtování FRA - v rozvaze i podrozvaze			
Rozvahová pohledávka z FRA		Rozvahový závazek z FRA	
<i>(kladná reálná hodnota z FRA)</i>		<i>(záporná reálná hodnota)</i>	
7			
<i>náklady z FRA</i>		<i>výnosy z FRA</i>	
			7
Podrozvahová pohledávka z FRA		Podrozvahový závazek z FRA	
<i>(reálná hodnota podkladového poskyt.vkladu, úvěru,půjčky, dluhového CP)</i>		<i>(reálná hodnota podkladového poskyt.vkladu, úvěru,půjčky, dluhového CP)</i>	
98 379			98 372

¹¹ JÍLEK, Josef.; SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.

Reálná hodnota

Jak je možné vidět z předcházejících schémat, reálná hodnota je velice důležitý pojem v účtování derivátů. Pro všechny deriváty tedy platí, že v okamžiku sjednání se součet reálných hodnot koupených podkladových nástrojů a reálných hodnot prodaných podkladových nástrojů rovná nule, anebo se k této hodnotě přibližuje vzhledem k existenci rozpětí mezi nabídkou a poptávkou. Také můžeme konstatovat, že reálná hodnota koupených nástrojů je kladná, kdežto prodaných záporná.

Reálnou hodnotu derivátů lze tedy vyjádřit jako rozdíl součtu reálné hodnoty podkladové pohledávky a součtu reálné hodnoty podkladového závazku. IFRS definují reálnou hodnotu jako částku, za kterou je možné směnit aktivum nebo závazek mezi znalými a ochotnými osobami a za běžných obchodních podmínek, které převládají na trhu. Stanovení reálné hodnoty se podrobně věnuje standard IAS 39, který rozděluje stanovení reálné hodnoty do 4 částí. Hlavním předpokladem pro stanovení je pokračování podniku, což znamená, že podnik bude i nadále pokračovat ve své činnosti a neexistuje zde možnost likvidace nebo omezení činnosti podniku.

- První část pro stanovení reálné hodnoty se vztahuje na případy, kdy existuje aktivní trh. V tomto případě je využívána tržní cena, která se stanoví pomocí trhu. U drženého aktiva se využívá cena poptávky a u drženého závazku je vhodné použít cenu nabídky zjištěnou na nejvýhodnějším trhu, na který má účetní jednotka přístup.
- Druhá část se věnuje stanovení reálné hodnoty v případě neexistence aktivního trhu. Popisuje řadu všeobecně přijímaných oceňovacích technik. Cílem je určit, jaká byla reálná hodnota operace k danému dni. Využití těchto technik vede ke správné reálné hodnotě, pokud odráží, jak trh očekává ocenění nástroje, a vstupy do oceňovací techniky odrážejí očekávání trhu. V oceňovacích technikách tedy musí být zahrnuty veškeré faktory, které ovlivňují cenu nástroje.
- Třetí část se specializuje na kapitálové nástroje, které nemají kotovanou tržní cenu na aktivním trhu. Reálná hodnota je spolehlivě zjištěitelná, pokud variabilita reálných hodnot není velká a pravděpodobnosti různých odhadů lze

použít pro její stanovení. Není-li jedna z podmínek dodržena, tak se kapitálové nástroje oceňují pořizovací cenou.

- Poslední část je zaměřena na vstupy do oceňovacích technik. Do této kategorie se řadí zejména: bezriziková úroková míra ve formě výnosové křivky, úvěrové riziko, měnový kurz, ceny komodit a akcií a mnoho dalších.

Účetní jednotky mají povinnost stanovit reálnou hodnotu derivátů ke konci rozvahového dne nebo k jinému okamžiku, kdy je sestavována účetní závěrka. Avšak v případě regulovaných finančních institucí, mezi něž patří i banky, je stanoveno, že deriváty bankovního portfolia se musí přeceňovat alespoň jednou měsíčně a deriváty obchodního portfolia denně.

2.2.3 Základní pravidla pro účtování derivátů

Jak již bylo uvedeno dříve, deriváty se účtují na podrozvahových i rozvahových účtech, a to od okamžiku jejich sjednání do doby, dokud je kontrakt stále derivátem. Podvojně se o derivátech účtuje v podrozvaze, v rozvaze jsou vedeny pouze konkrétní platby, které souvisí s danými kontrakty.

Přestane-li být kontrakt derivátem dříve než dojde k poslednímu vypořádání plateb, je nutné tuto pohledávku zachytit na účtu 13 Ostatní pohledávky za jinými bankami nebo na účtu 21 Ostatní pohledávky za klienty. Podobně jsou vedeny i závazky: 13 Ostatní závazky vůči jiným bankám nebo účet 22 Ostatní krátkodobé závazky vůči klientům.

Tab. č. 2.4 Zachycení derivátů v Rozvaze, Výkazu zisku a ztráty a Podrozvaze¹²

Rozvaha	
deriváty oceněné kladnými reálnými hodnotami	deriváty oceněné zápornými reálnými hodnotami
marže burzovních derivátů	odložené zisky a ztráty z přepočtů zajišťovacích derivátů na reálnou hodnotu
Výkaz zisku a ztrát	
náklady na zajišťovací deriváty	výnosy ze zajišťovacích derivátů
náklady na deriváty k obchodování	výnosy z derivátů k obchodování
Podrozvaha	
pohledávky z derivátů v hodnotách podkladových nástrojů	závazky z derivátů v hodnotách podkladových nástrojů
uspořádací účty pro podrozvahové zachycení derivátů	uspořádací účty pro podrozvahové zachycení derivátů

Na rozvahových účtech se deriváty účtují od okamžiku sjednání do okamžiku, kdy kontrakt přestává být derivátem. Tyto deriváty jsou zde zachyceny pouze ve svých reálných hodnotách vyjádřených ve vykazovací měně (v případě České Republiky se jedná o Kč). Pro účtování derivátů je vyhrazena účtová skupina 31 Pevné termínované operace, a skupina 39 Opce. Marže v hotovosti na burzovní deriváty jsou účtovány v účtové skupině 31 Zúčtování marží burzovních derivátů. Musí zde být rozlišeno, zda se jedná o marže složené (tj. pohledávky), nebo marže přijaté (tj. závazek). Dále se také rozlišuje, jedná – li se o klienta, nebo o marže na vlastní účet banky.

Ve výkazu zisku a ztráty jsou pro deriváty určeny účtové skupiny 61 Náklady na derivátové operace (konkrétně účet 619) a v případě výnosů skupina 71 Výnosy z derivátových operací (účet 719). S těmito účty se pracuje v okamžiku přecenění derivátů. Jsou zde zachycovány zisky nebo ztráty, které vznikají díky změně reálných hodnot.

¹² JÍLEK, Josef.; SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.

Na podrozvahových účtech jsou vedeny deriváty od okamžiku sjednání, a to jako pohledávky nebo závazky z úrokových, měnových nebo jiných forem derivátů. Hodnota těchto derivátů odpovídá hodnotě podkladového nástroje. Dojde – li ke změně rizikové nebo bezrizikové úrokové míry, měnových kurzů či změně cen akcií, je účetní jednotka povinna tyto deriváty přecenit na reálnou hodnotu. V okamžiku ukončení obchodu dochází ke zrušení podrozvahové evidence, a to tak, že se podrozvahové pohledávky a závazky odúčtují opačnými zápisy na daných účtech.

Dle vyhlášky č. 123/2007 Sb., pravidla obezřetného podnikání, v aktuálním znění jsou banky povinny rozdělit aktiva, závazky a podrozvahové účty do dvou skupin. A to do obchodního, nebo investičního portfolia. Toto zařazení bývá pravidelně kontrolováno během vnitřního auditu, který mají banky povinnost provádět.

- Do obchodního portfolia se řadí nástroje držené za účelem obchodování nebo s cílem zajišťovat jiné nástroje obchodního portfolia. Jde o nástroje, u nichž není omezena jejich obchodovatelnost a je možné je zajistit. K tomu aby bylo možné nástroje určené k obchodování zařadit do obchodního portfolia, musí splnit požadavky stanovené vyhláškou (dle § 43 ods. 3).
- Investiční portfolio obsahuje ostatní nástroje, které nemohou být zařazeny do obchodního portfolia.¹³

Využití derivátů jako zajištění bylo vymezeno již dříve v textu (viz str. 19). Standard IAS 39 se navíc věnuje tzv. zajišťovacímu účetnictví. Tento druh účetnictví je využíván v případech, kdy nedochází k přecenění zajišťovacího nástroje na reálnou hodnotu z titulu zajišťovaného rizika proti výkazu zisku a ztráty. Představuje kompenzaci dopadů na zisk či ztrátu změn reálných hodnot zajišťovaného nástroje a zajišťované položky. Standard vymezuje 3 druhy zajišťovacího vztahu.¹⁴

¹³ Vyhláška č.123/2007 Sb. O pravidlech obezřetného podnikání bank § 44,45,47 [online]. 2011, [cit.2011-26-07]. Dostupná z: <http://sagit.cz/>

¹⁴ Mezinárodní účetní standard IAS 39

1. Zajištění reálné hodnoty

Jedná se o zajištění změn reálné hodnoty aktiv či závazků, nezachyceného závazného příslibu, které jsou důsledkem konkrétního rizika, a mohou mít vliv na zisk nebo ztrátu.

V případě této metody jsou zisky nebo ztráty vzniklé ze změn reálné hodnoty zajišťovacího nástroje účtovány do výnosů nebo do nákladů. Zisk nebo ztráta ze zajištěné položky, které souvisí se zajištěným rizikem, ovlivňují hodnotu zajištěné položky. V tomto případě se bude účtovat pomocí výkazu zisku a ztráty a to jen tehdy jedná – li se o zajištěnou položku oceněnou pořizovací cenou nebo realizovatelné finanční aktiva.

2. Zajištění peněžních toků

Jedná se o zajištění změn peněžních toků, které souvisí s riziky zachycených aktiv či závazků nebo vysoce pravděpodobné operace a mohou ovlivnit zisk nebo ztrátu.

O tomto zajištění se účtuje tímto způsobem: část zisku nebo ztráty ze zajišťovacího nástroje, který odpovídá efektivnímu zajištění, se zachytí přímo ve vlastním kapitálu. Druhá neefektivní část se zachytí buď to do nákladů, nebo výnosů prostřednictvím výkazu zisku a ztrát. Dále je nutné upravit samostatnou složku vlastního kapitálu související se zajišťovanou položkou na nižší ze dvou hodnot. Tato hodnota bude odpovídat buď hodnotě kumulovaného zisku nebo ztráty plynoucí z jeho zajištění, nebo hodnotě kumulované reálné hodnoty předpokládaných budoucích peněžních toků ze zajišťované položky.

3. Zajištění čisté investice do zahraniční jednotky

Znamená to v podstatě zajištění proti měnovému riziku, které plyne z těchto investic. Zisky nebo ztráty plynoucí ze změn reálných hodnot po dobu zajištění odpovídají měnovému riziku.

Účtování v případě této metody je stejné jako u metody předchozí. Rozděluje se zde na efektivní zajištění, které se zachycuje přímo do vlastního kapitálu a neefektivní je zachyceno ve výkazu zisku a ztrát.

2.3 Příklad¹⁵

Účetní zachycení koupené dohody o forwardové úrokové míře v Kč, určené k obchodování a sjednané obchodníkem s cennými papíry (např. bankou) a klientem.

Tab. č. 2.5 Účtování derivátů

Účtování derivátů	MD	D
<i>1. Koupě dohody o forwardové úrokové míře 3 x 6 s jmenovitou hodnotou 100 000 za úrokovou míru 6,63% dne 30.11. 2011</i>		
a) Zachycení počáteční reálné hodnoty FRA +7 Kč	31	71
b) Zachycení podrozvahové hodnoty pohledávky 98 307	95	99
c) Zachycení podrozvahového závazku 98 300	99	95
<i>2. Přecenění FRA dne 31.12. 2011</i>		
a) Změna reálné hodnoty z +7 Kč na +169 Kč	31	71
b) Změna podrozvahové pohledávky z 98 307 Kč na 98 707 Kč	95	99
c) Změna podrozvahového závazku z 98 300 Kč na 98 538 Kč	99	95
<i>3. Přecenění Fra dne 31.1. 2012</i>		
a) Změna reálné hodnoty z +169 Kč na -204 Kč	61	31
b) Změna podrozvahové pohledávky z 98 707 Kč na 99 502 Kč	95	99
c) změna podrozvahového závazku z 98 538 Kč na 99 706 Kč	99	95
<i>4. Přecenění FRA dne 28.2. 2012</i>		
a) Změna reálné hodnoty z -204 Kč na -451 Kč	61	31
b) Změna podrozvahové pohledávky z 99 502 Kč na 99 948 Kč	95	99
c) Změna podrozvahového závazku z 99 706 Kč na 100 399 Kč	99	95
d) Přeúčtování rozvahového závazku -451 Kč	31	22
e) Zrušení podrozvahové pohledávky 99 948 Kč	99	95
f) Zrušení podrozvahového závazku 100 399 Kč	95	99
<i>5. Naběhlé úroky a vypořádání koupě dohody o FRA, tj. závazku, dne 4.3. 2012</i>		
a) Naběhlé úroky 1 Kč od 28.2. do 4.3. ze závazku 451 Kč	61	22
b) Vypořádání koupě dohody o FRA, tj. závazku 452 Kč	22	12 (13)

¹⁵ JÍLEK, Josef.; SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.

Obr. č. 2.5 Zobrazení pomocí účtů

<i>12 účty peněžních rezerv u CB</i>		<i>22 ostatní krátkodobé závazky vůči klientům</i>	
<i>13 běžné účty</i>			
	5b) 452 Kč	5b) 452 Kč	4d) 451 Kč 5a) 1 Kč
<i>31 pevné termínové operace s úrokovými nástroji - AÚ kladné reálné hodnoty</i>		<i>31 Pevné termínové operace s úrokovými nástroji - AÚ záporné reálné hodnoty</i>	
1a) 7 Kč 2a) 162 Kč	3a) 169 Kč	4d) 451 Kč	3a) 204 Kč 4a) 247 Kč
<i>61 náklady na ostatní úroky</i>			
5a) 1 Kč			
<i>61 náklady na derivátové operace</i>		<i>71 výnosy z derivátových operací</i>	
3a) 373 Kč 4a) 247 Kč			1a) 7 Kč 2a) 162 Kč
<i>95 pohledávky z pevných termínových operací s úrokovými nástroji</i>		<i>95 závazky z pevných termínových operací s úrokovými nástroji</i>	
1b) 98 307 Kč 2b) 400 Kč 3b) 795 Kč 4b) 446 Kč	4e) 99 948 Kč	4f) 100 399 Kč	1c) 98 300 Kč 2c) 238 Kč 3c) 1 168 Kč 4c) 693 Kč
		<i>99 pomocné a souvztažné účty</i>	
		1c) 98 300 Kč	1b) 98 307 Kč
		2c) 238 Kč	2b) 400 Kč
		3c) 1 168 Kč	3b) 795 Kč
		4c) 693 Kč	4b) 446 Kč
		4e) 99 948 Kč	4f) 100 399 Kč

3 Deriváty v portfoliu banky

Tato kapitola se zaměřuje na využití derivátů v konkrétní vybrané bance, jíž je Komerční banka, která je mateřskou společností Skupiny komerčních bank a navíc je součástí mezinárodní skupiny Sociétés Générale.

Komerční banka byla vybrána zejména pro to, že se řadí mezi velkou čtyřku bankovního sektoru (ČSOB, Česká spořitelna, UniCredit bank a Komerční banka). A pro její dvaadvacetiletou historii v České republice. Velký význam má také hodnocení banky dlouhodobým ratingem v roce 2010 A1 v cizí i domácí měně od společnosti Moody's Investors Service, A od Standard & Poor's a A od Fitch Ratings. Kapitálová přiměřenost Skupiny v roce 2010 dosáhla 15,3%.¹⁶

3.1 Historie Komerční banky

Komerční banka vznikla v lednu roku 1990. Jednalo se o státní instituci, která byla o dva roky později transformována na akciovou společnost. Přičemž akcie Komerční banky (dále jen: „KB“) jsou kótovány na Burze cenných papírů Praha a v RM - Systému¹⁷, dále také na Burze cenných papírů v Londýně (od roku 1995). V roce 2001 se kontroly ujímá francouzská společnost Sociétés Générale, která se řadí mezi největší finanční skupiny v eurozóně. Díky tomuto spojení dochází k rozvoji aktivit poskytovaných individuálním zákazníkům a podnikatelům (tzv. detailové aktivity). Na konci roku 2010 došlo k fúzi sloučením mezi KB a Komerční bankou Bratislava s nástupnickou společností KB, která pokračuje v poskytování služeb na Slovensku prostřednictvím pobočky.¹⁸

¹⁶ Komerční banka – výroční zpráva 2010

¹⁷ Jedná se o trh, na kterém se obchoduje s akciemi předních českých i zahraničních společností. Na rozdíl od Burzy má přístup každý, kdo splní několik jednoduchých podmínek. Tento systém je řízen Zákonem o cenných papírech

¹⁸ Základní informace o Komerční bance. [online]. 2012, [cit.2012-17-01]. Dostupný z:

<http://www.kb.cz>

Mezi důležité milníky v historii KB se řadí především roky:¹⁹

- **1990** – vznik KB z bývalé Státní banky československé
- **1992** – schválení privatizačního projektu vládou ČSFR, transformace na akciovou společnost
- **1995** – vstup KB na mezinárodní kapitálové trhy vydáním globálních depozitních certifikátů
- **2001** – kontroly řízení se ujímá francouzská Société Générale (státní podíl získává za 40 miliard Kč)
- **2003** – získává ocenění nejdynamičtější a nejdůvěryhodnější banka roku v anketě MasterCard Banka roku. Navíc byla uvedena na trh první čipová karta
- **2004** – získala hlavní cenu Banka roku 2004 ve 3. ročníku MasterCard Banka roku.
- **2006** – získal 100 % podíl ve společnosti Modrá pyramida stavební spořitelna
- **2007** – opět získala titul Banky roku a navíc Stavební spořitelna roku 2007
- **2008** - podepsala smlouvu o odběru „Zelené energie“ a tím podpořila rozvoj využívání obnovitelných zdrojů energie
- **2009** – přistoupila ke Standardu České bankovní asociace umožňující jednodušší přechod klientů mezi bankami
- **2010** – na internetových stránkách byla spuštěna investiční kalkulačka.

Do finanční skupiny KB spadá i několik dalších společností, a díky tomu KB nabízí i další specializované služby, jako například penzijní pojištění, stavební spoření, faktoring, spotřebitelské úvěry a pojištění. Služby KB lze využívat nejen prostřednictvím poboček, ale také pomocí telefonního, internetového a mobilního bankovníctví.

V roce 2010 zaznamenala KB více než 1,59 milionů zákazníků a měla zřízeno 395 poboček a 677 bankomatů na území celé České republiky. Pro střední podniky bylo vybudováno 20 specializovaných business center a 4 centra pro velké podniky. Mezi další zákazníky je nutné uvést klienty Modré pyramidy stavební spořitelny, a.s. a také Penzijního fondu KB (celkem více než 1 milion zákazníků). Celá skupina Société Générale za rok 2010

¹⁹ Historie Komerční banky. [online]. 2012, [cit.2012-17-01].Dostupný z: <http://www.kb.cz/>

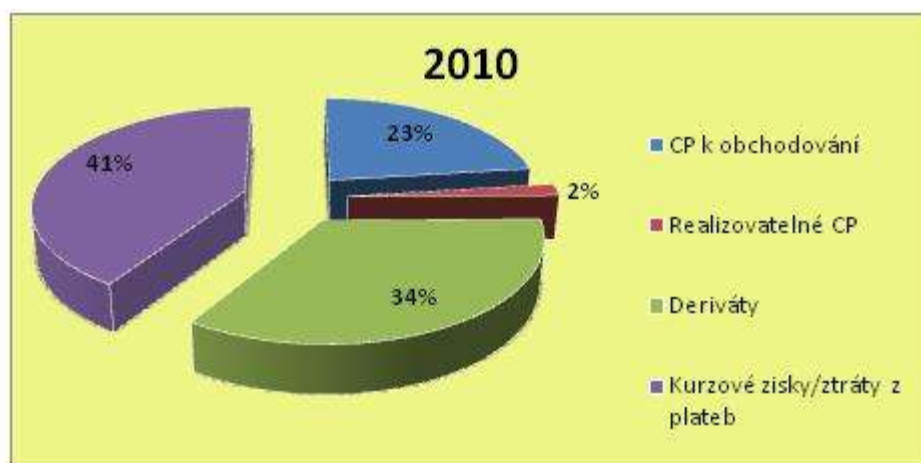
obsloužila více než 32 miliónů zákazníků v 83 zemích světa. Přičemž zisk celé skupiny byl vykázán ve výši 3,92 miliard eur.²⁰

K hlavním akcionářům KB se řadí již zmiňovaná Société Générale, která vlastní vzhledem k základnímu kapitálu 60,35 %. Dále také Chase Nominees Limited, Nortrust Nominees Limited a State Street and Trust Company, jejichž podíl na základním kapitálu je mezi 4 - 5 %. Celkov y počet akcion rů k 31. 12. 2010 byl 42 673, z toho bylo 478 právnických osob a 42 195 fyzických osob. Počet akcií držených českými fyzickými osobami činil 37 708 a právnickými osobami 99.

Tab.  . 3.1  ist y zisk z finančních operací (v mil. Kč)

�ist�y zisk z finančních operací (v mil. Kč)	2009	2010
Realizovan� a nerealizovan� zisky/ztráty z cenných papírů určených k obchodování	445	813
Realizovan�y zisk z realizovatelných cenných papírů	30	64
Realizovan� a nerealizovan� zisky/ztráty z derivátů	1245	1211
Realizovan�y kurzov�y zisk/ztráta z plateb	1370	1451
Celkem	3090	3539

Graf č. 3.1  ist y zisk v grafick m vyjádření

²⁰ Komerční banka – výroční zpráva 2010

Deriváty představují druhou nejvýznamnější položku, která bance zajišťuje možnost dosáhnout čistého zisku.

Dále bude provedena analýza využití derivátů Komerční bankou, a.s. Tato analýza čerpá data z výročních zpráv od roku 2004 až 2010. Údaje budou uváděny v nominálních hodnotách v mil. Kč, aby mohly být následně porovnány s využitím derivátů na českém bankovním trhu na základě informací zveřejňovaných Českou národní bankou. Deriváty jsou zobrazovány jako pohledávky v aktivech a jako závazky v pasivech. Tyto hodnoty se od sebe téměř neliší, ale pokud ano tak jen mírně. Proto nebudou analyzovány obě položky, ale pouze deriváty v podobě pohledávek vycházející z nekonsolidovaných výkazů, které umožní zachytit situaci samotné KB.

KB k datu uzavření smlouvy o finančním derivátu, nejprve zjistí, zda se jedná o derivát určený k obchodování nebo k zajišťování. Deriváty určené k obchodování jsou účtovány v závislosti na jejich reálné hodnotě do finančních aktiv respektive závazků a ovlivňují také výkaz zisku a ztrát. Zajišťovací deriváty banka využívá k zajištění úrokového a měnového rizika, které vyplývá z operací prováděných na finančních trzích. Navíc musí splnit podmínky stanovené Mezinárodními účetními standardy (tzv. „IFRS“).

3.2 Deriváty k obchodování

Tab. č. 3.2 Finanční deriváty určené k obchodování v nominálních hodnotách

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Úrokové nástroje							
Úrokové swapy	134 576	171 058	229 642	295 511	331 111	267 757	338 422
Úrokové forwardy a futures	247 945	177 105	306 979	379 466	474 815	204 296	116 280
Úrokové opce	400	240	1 361	2753	1772	617	48395
Celkem úrokové	382 921	348 403	537 982	677 730	807 698	472 670	503 097
Měnové nástroje							
Měnové swapy	69 170	62 111	75 926	99 416	119 498	75 848	102 176
Cross currency swapy	7 125	10 533	20 741	21 164	29 917	17 741	32 553
Měnové forwardy	5 117	7 045	16 456	21 197	32 731	38 360	31 352
Nakoupené opce	6 076	16 329	26 628	39 635	52 455	30 964	19 882
Prodané opce	6 077	16 440	26 884	39 783	51 535	30 576	19 814
Celkem měnové	93 565	112 458	166 635	221 195	286 136	193 489	205 777
Ostatní nástroje							
Forwardy a futures na dluhopisy	158	808	0	0	0	155	26
Futures na dluhopisy	0	0	573	1 329	364	1 218	100
Forwardy na emisní povolenky	0	0	213	6 519	13 510	10 667	12 481
Forwardy na akcie	0	0	131	0	1	0	0
Komoditní forwardy	116	131	654	1 218	298	1 297	1 055
Komoditní swapy	15	4 487	3 404	1 674	4 616	1 228	8 300
Nakoupené komoditní opce	321	93	0	24	564	1 320	128
Prodané komoditní opce	321	93	0	24	564	1 320	128
Celkem ostatní	931	5 612	4 975	10 788	19 917	17 205	22 218
Celkem	477 417	466 473	709 592	909 713	1 113 751	683 364	731 092

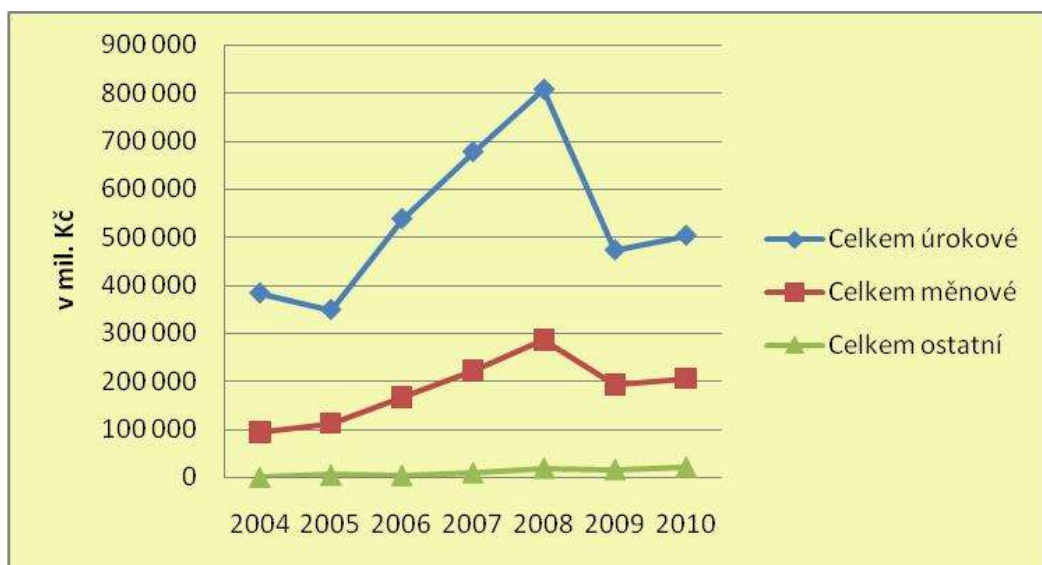
Tabulka zachycuje vývoj derivátů určených k obchodování za 7 let. V tomto období je patrný nárůst těchto pohledávek téměř o 50 %. Růst byl stabilní až na roky 2005 a 2009. V roce 2005 došlo k nepatrnému snížení celkových pohledávek z derivátů o necelých 11 tisíc, tento pokles byl zapříčiněn především poklesem úrokových nástrojů konkrétně úrokových forwardů a futures. V roce 2009 byl zaznamenán výraznější pokles téměř o 450 tisíc a opět hlavní příčinou bylo snížení úrokových nástrojů téměř o 50 %. V tomto roce však došlo k poklesu také měnových nástrojů o necelých 33 %.

Další část se zaměřuje na analýzu vývoje jednotlivých druhů derivátů a jejich vliv na celkový růst využití těchto nástrojů KB.

V následujícím grafu je patrné, že hlavním typem derivátů, který banka využívá, jsou úrokové deriváty. Vývoj pohledávek z úrokových nástrojů je poměrně markantní. V roce 2008 se jejich hodnota více než zdvojnásobila a růst byl o více než 400 miliard. V roce 2009 pak došlo k jejich poklesu o 41 %. I přes tento pokles zůstávají úrokové nástroje nejdůležitější položkou ovlivňující vývoj celkových pohledávek z derivátů.

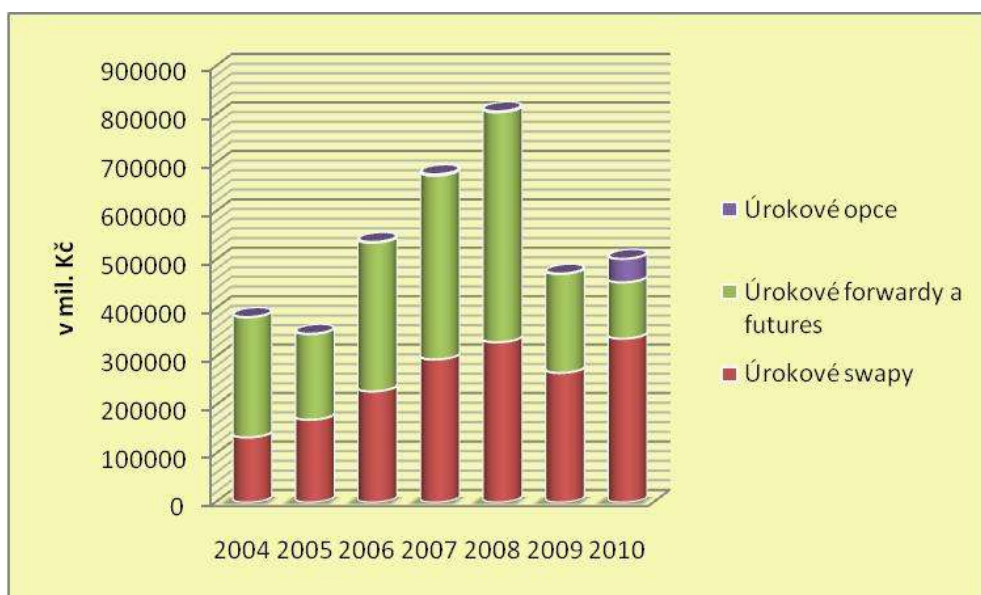
Mezi další druhy ovlivňujícími vývoj pohledávek se řadí měnové deriváty, jejichž hodnota je nižší o více než 50 % ve všech sledovaných letech oproti úrokovým nástrojům. Zanedbatelný vliv je zachycen u ostatních nástrojů, kde banka řadí zejména deriváty týkající se cenných papírů a komoditní deriváty.

Graf č. 3.2 Vývoj obchodních derivátů KB

Následující grafy ukazují podrobnější rozbor jednotlivých derivátových nástrojů, které využívá banka pro svou obchodní činnost. Grafy se snaží naznačit vliv jednotlivých položek na celkový vývoj daného nástroje.

Graf č. 3.3 Vývoj úrokových nástrojů

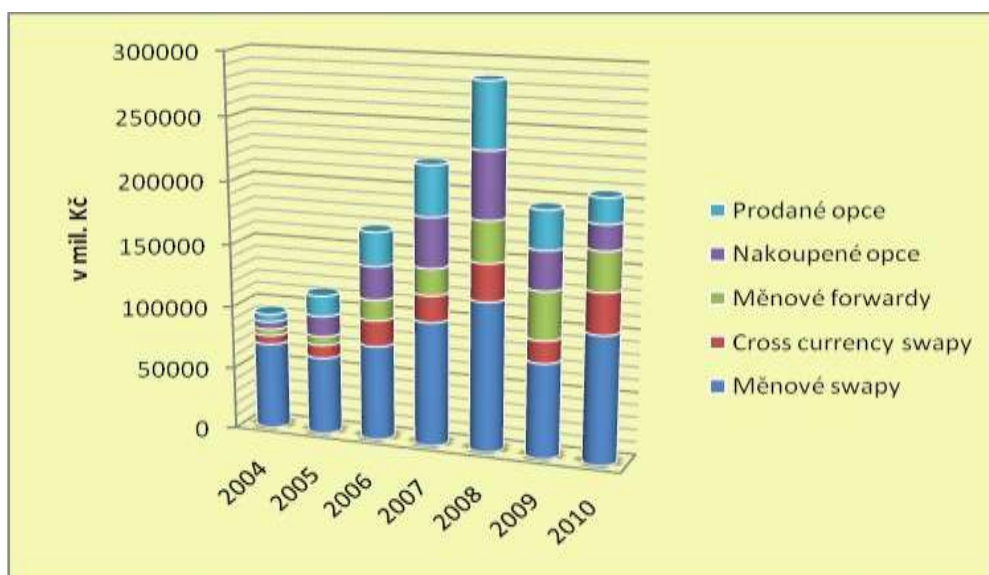

Nejmenší vliv na vývoj úrokových derivátů lze sledovat u úrokových opcí. Jejichž podíl byl v roce 2004 pouhých 0,1 %. Tento podíl se v roce 2010 zvýšil na necelých 10 %.

Na vývoj nejen úrokových derivátů, ale také celkových pohledávek z derivátů velkou měrou přispěly svým vývojem swapy, forwardy a futures. V letech 2004 až 2008 hrály nevyšší roli pohledávky z forwardů a futures. Úrokové forwardy a futures se v prvních 5 letech podílely na celkovém vývoji pohledávek z derivátů více než 50 %. Největší vliv zaznamenaly již v roce 2004, kdy jejich hodnota dosahovala téměř 248 miliard. Avšak největší hodnota byla zaznamenána v roce 2008, kdy se pohledávky z forwardů a futures vyšplhaly takřka na dvojnásobek. V roce 2009 však vliv těchto položek začal klesat, a to díky velkému rozmachu swapů.

Vývoj úrokových swapů měl na rozdíl od předchozích stabilnější vývoj. Jejich hodnota se zvyšovala až do roku 2008. Opak nastal pouze v roce 2009, kdy se hodnota snížila. Nejvyšší hodnoty dosáhly v roce 2010, což byl nárůst o téměř 204 miliard. Jejich stabilitu lze sledovat i na podílu na vývoji celkových úrokových nástrojů a vývoji celkových pohledávek z derivátů. Podíl na úrokových nástrojích se pohybuje v letech 2004 až 2008 mezi 35 % – 49 % a v roce 2009, 2010 se zvýšil na 57 %, respektive 67 %. Rozmezí podílu na celkových pohledávkách z derivátů je 28 % až 40 %, kdy nejvyšší hodnoty bylo dosaženo v již zmiňovaném roce 2010.

Graf č. 3.4 Vývoj Měnových nástrojů

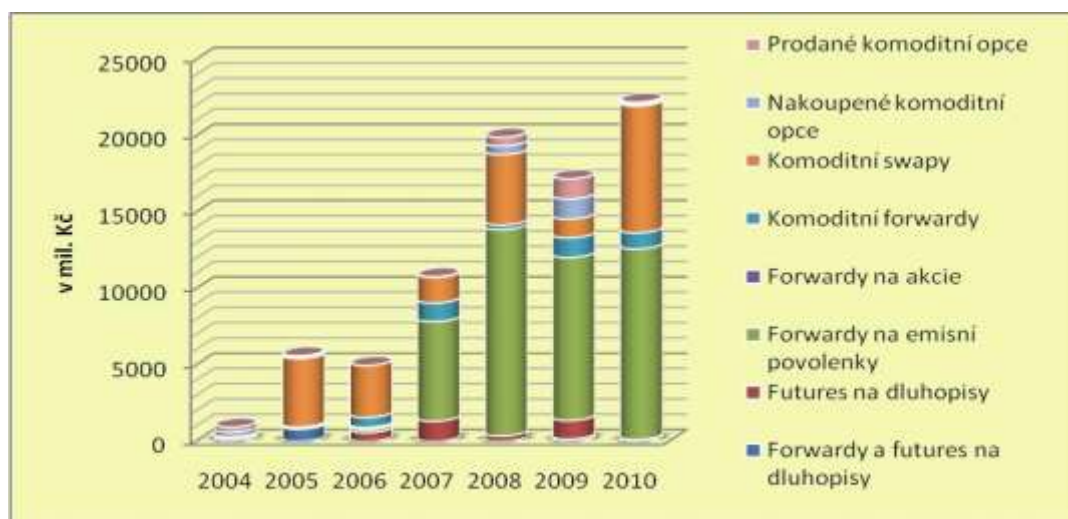
V případě měnových nástrojů zauímají nejdůležitější pozici měnové swapy, a to po celé sledované období. V roce 2004 byla hodnota pohledávky bezmála 70 miliard a v roce 2010 se vyšplhala až na 102 miliard. Svým celkovým podílem vždy byly třetí nejdůležitější položkou, která ovlivňovala stav celkových pohledávek z derivátů.

Mezi další typy derivátů, které ovlivňují vývoj měnových nástrojů, se řadí: nakoupené a prodané opce, měnové forwardy a v neposlední řadě tzv. cross currency swapy. Poslední zmiňované swapy představují nástroj, který slouží k dlouhodobému zajištění úrokových sazeb a měnových rizik, přičemž dochází k výměně úrokových plateb i nominálních částek.

V případě těchto derivátů došlo k největšímu rozmachu především u měnových forwardů a cross currency swapů. Tento nárůst je u forwardů o 600 % a u swapů o 456 %, v roce 2010 se dostaly na hodnotu okolo 30 miliard.

Vývoj opcí měl obdobný charakter s nárůstem okolo 300 %. Přičemž nejvyšší hodnoty byly zaznamenány v roce 2008 okolo 50 miliard. Prodané a nakoupené opce se od sebe výrazným způsobem neliší, dá se říci, že navzájem kopírují svůj vývoj. Všechny měnové deriváty se pohybovaly v desítkách miliard, a proto jejich vliv na celkové pohledávky není zanedbatelný. Tento podíl činil v roce 2004 19 % a zvyšoval se až na 28 % podíl, kterého bylo dosaženo v roce 2009 a také 2010.

Graf č. 3.5 Vývoj ostatních nástrojů

Již z grafu je patrný markantní nárůst využití ostatních derivátů oproti roku 2004, kdy jejich hodnota činila pouhých 931 miliónů. Naproti tomu v roce 2010 byla vykázána hodnota o 21 miliard vyšší.

V roce 2004 byly využívány pouze tyto typy derivátů: forwardy, futures, swapy a opce. Pohledávky za těmito nástroji se pohybovaly v řádech miliónů korun. Nejvýraznější nárůst byl především u swapů, jejichž hodnota se v následujícím roce zvětšila téměř třístokrát. Jejich další vývoj nebyl stabilní, vždy se střídal nárůst a v dalším roce pokles. I přes tento nestabilní trend je tato položka druhou nejdůležitější složkou ovlivňující významnost ostatních derivátů.

Změna nastala v roce 2006, kdy banka začala samostatně rozlišovat forwardy a futures týkající se dluhopisů. Zatímco forwardy na dluhopisy nebyly využívány až do roku 2009, kdy se jejich hodnota dostala na 155 miliónů. Futures na dluhopisy byly nadále využívány jako položkou.

V tomto roce začala banka obchodovat s emisními povolenkami, cílem těchto povolenek je snižování vypouštění skleníkových plynů do ovzduší. V rámci těchto obchodů lze uzavřít tyto druhy kontraktů:²¹

²¹ Obchodování s emisními povolenkami. [online]. 2012, [cit.2012-19-01].Dostupný z: <http://www.kb.cz>

1. Forwardový nákup a prodej – časové období mezi sjednáním a prvním vypořádáním je delší než 3 pracovní dny.
2. Forward Starting Swap – jedná se o termínovaný obchod s dvěma transakcemi. A to dva forwardy, nákup a prodej dvěma odlišnými valutami.
3. Quality Swap – dochází k výměně jednoho druhu povolenek za druhý.

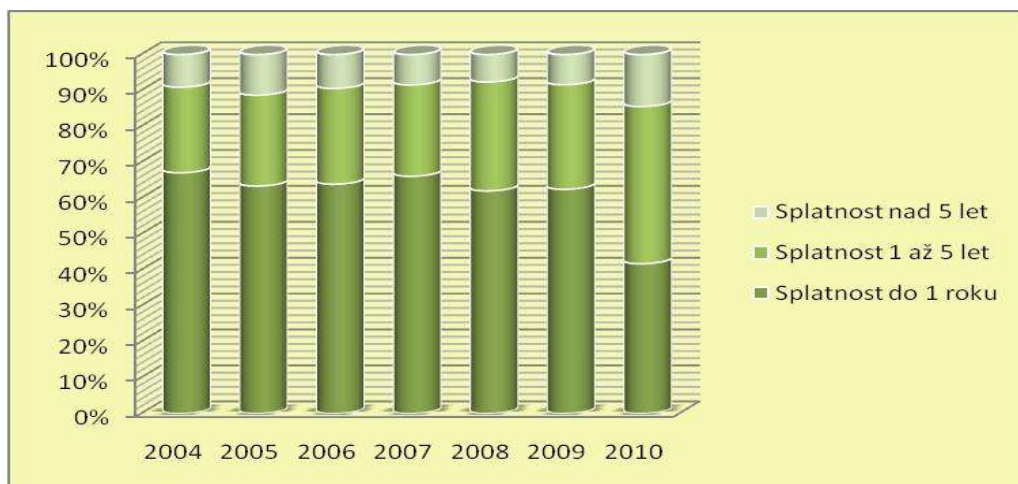
Pohledávky z těchto operací se v roce 2006 pohybovaly v milionech korun a jejich vliv na vývoj ostatních derivátů byla pouhá 4 %. Avšak v následujících letech se hodnota dostává do řádů miliard, v roce 2010 konkrétně na více než 12 miliard, a tedy i jejich vliv se výrazně zvýšil. Lze říci, že od roku 2007 se stávají hlavní složkou ostatních derivátů a jejich účinek je na vývoj ostatních derivátů přesahuje 50 %.

Mezi poslední složku ovlivňující výsledky ostatních derivátů se řadí komoditní deriváty. U těchto pohledávek je opět patrný nestabilní vývoj, a tedy střídání fází poklesu a růstu hodnot. Nejvýznamnější roli zde zastávají komoditní swapy, které se z pouhých 15 milionů dostanou v průběhu sledovaného období až na 8 miliard. Se svým 37 % podílem se stávají druhou podstatnou položkou ovlivňující rozmach využití ostatních derivátů v komerční bance.

3.2.1 Deriváty k obchodování dle zbytkové doby splatnosti

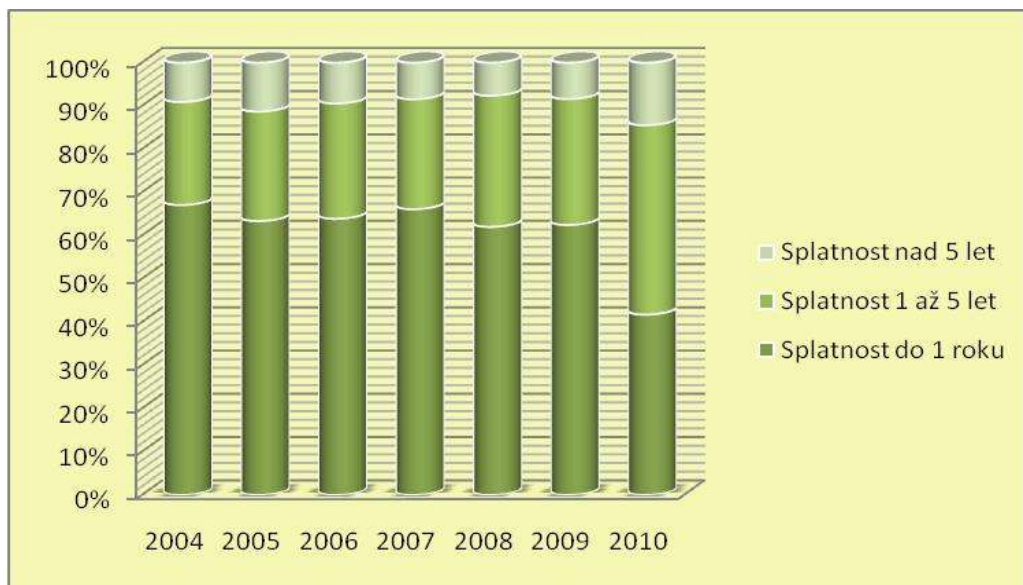
Následující část se zaměřuje na rozbor derivátů dle jejich zbývající doby splatnosti ke konci příslušného roku, vzhledem k celkovým pohledávkám daného typu derivátů.

Graf č. 3.6 Úrokové deriváty

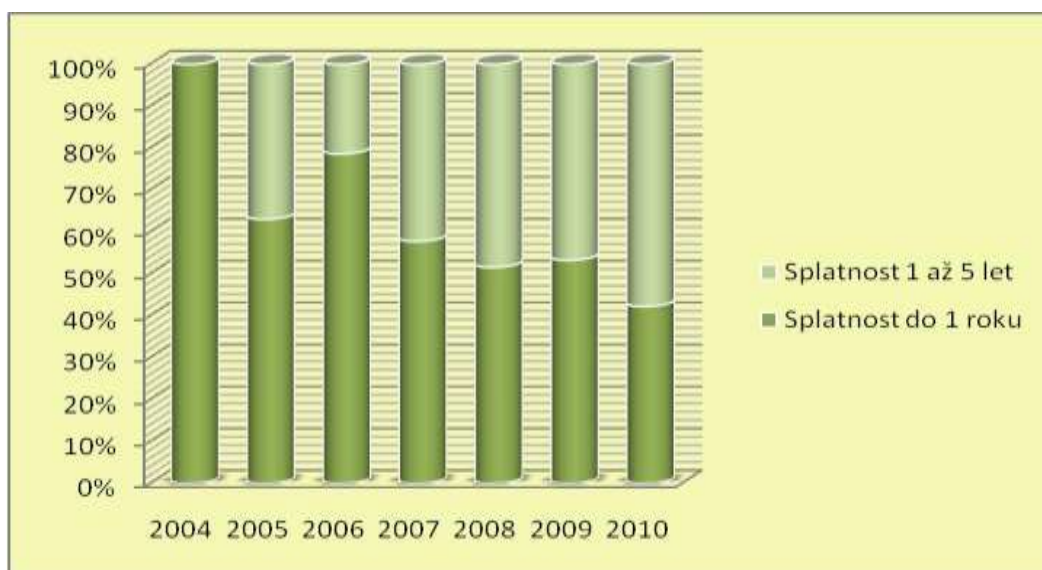
V případě úrokových derivátů se jedná především o krátkodobé pohledávky se splatností do jednoho roku. A to zejména v prvních 6 sledovaných letech, v roce 2010 se likvidita těchto pohledávek snížila. V tomto roce se jedná o střednědobé pohledávky se splatností od jednoho roku do pěti let. Dlouhodobé pohledávky v celém sledovaném období zaujímaly nejnižší podíl okolo 10 až 20 %.

Graf č. 3.7 Měnové deriváty

I v případě vývoje měnových derivátů dle jejich splatnosti je patrná převaha pohledávek krátkodobých a to ve všech sledovaných letech. Jejich podíl na celkové hodnotě pohledávek z měnových nástrojů tvořil vždy více než 70 %. Střednědobé pohledávky se držely na druhé pozici s podílem, který se pohyboval v intervalu od 10 do 30 %. Banka i zde nejméně využívala dlouhodobé pohledávky, jejichž splatnost by byla delší než pět let.

Graf č. 3.8 Ostatní deriváty

Z grafu je patrné, že v případě ostatních derivátů banka neuzavírala vztahy, jejichž splatnost by byla delší než 5 let. Velkou roli zde hraje typ derivátů. Zatímco v letech 2004 až 2006 je jasná převaha pohledávek se splatností do jednoho roku, v ostatních letech se tento podíl snižuje a banka začíná uzavírat kontrakty s dobou splatnosti do pěti let. V roce 2007 dochází k uzavírání kontraktů, které se týkají především emisních povolenek. Splatnost těchto pohledávek převyšuje ve všech letech jeden rok. Hodnota forwardů na emisní povolenky není zanedbatelná, v posledních letech je hlavní složkou ostatních derivátů. Proto zde sledujeme tento zvrát, kdy se do popředí dostávají střednědobé pohledávky.

Na základě výše uvedených grafů lze tedy konstatovat, že banka uzavírá především smlouvy, jejichž doba splatnosti nepřesáhne jeden rok. Důležité jsou však i střednědobé pohledávky. Banka tedy preferuje pohledávky s krátkou dobou splatnosti, a to především pro jejich vysokou likviditu.

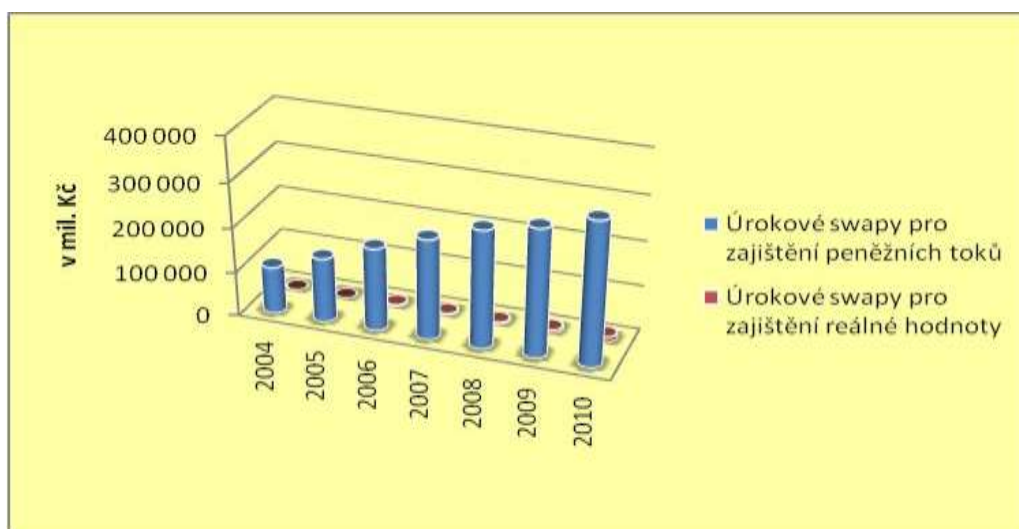
3.3 Deriváty k zajištění

Tab. č. 3.3 Finanční deriváty určené k zajištění v nominálních hodnotách

Aktiva	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Úrokové swapy	104 983	144 061	188 984	227 588	266 772	291 845	331 360
Cross currency swapy	0	1721	0	0	0	28083	30372
Měnové swapy	0	0	0	1230	619	665	0
Měnové forwardy	0	0	0	0	0	0	206
Celkem	104 983	145 782	188 984	228 818	267 391	320 593	361 938

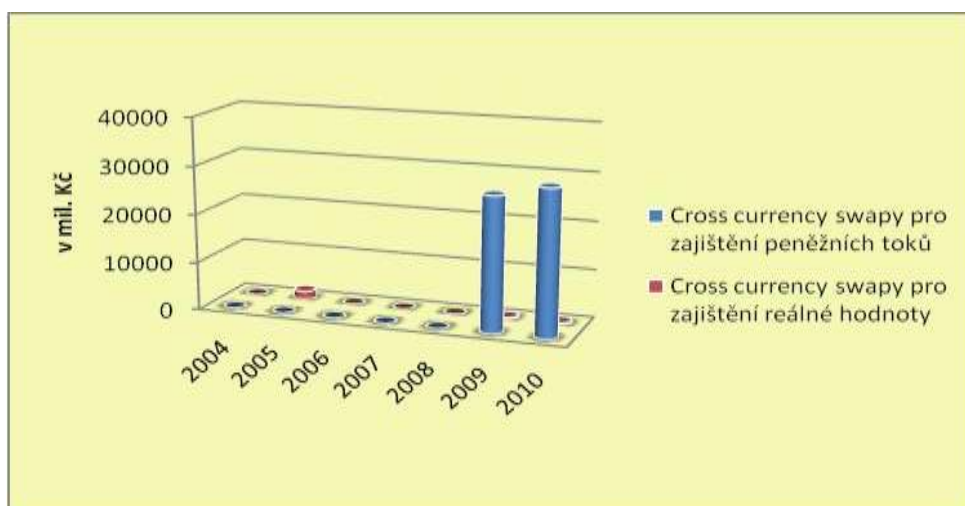
Z tabulky je patrné, že mezi nejvýznamnější pohledávky k zajištění se řadí úrokové swapy. Jejich vývoj je stabilní, ve všech sledovaných letech dochází k jejich růstu. Oproti roku 2004 se zvýšily o více než 220 miliard, což je nárůst o necelých 316 %.

Graf č. 3.9 Vývoj úrokových swapů

Banka tyto swapy používá především k zajištění peněžních toků, jejich hodnota se pohybuje vždy ve stovkách miliard korun. Oproti tomu pohledávky ze zajištění reálné hodnoty banka využila až v roce 2006, kdy byla poprvé ve sledovaném období zaúčtována pohledávka ve výši 3,6 miliard. V roce 2007 byl zaznamenán pokles o 163 miliónů, avšak v následujících letech se hodnota těchto pohledávek začala zvyšovat až do desítek miliard. Tento růst byl o více než 306 % .

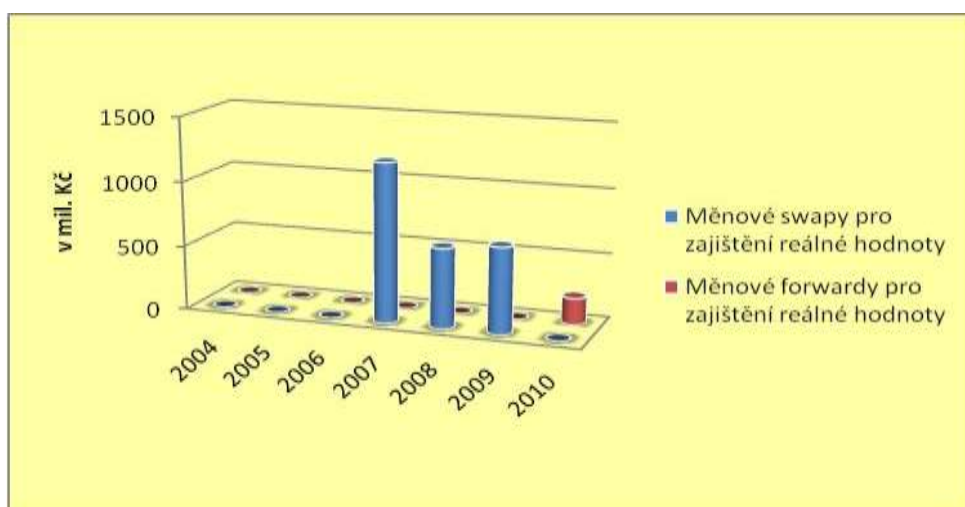
Graf č. 3.10 Vývoj cross currency swapů

I v tomto případě je důležité rozdělení na zajištění peněžních toků a reálné hodnoty. Také tento graf nám ukazuje, že podstatnou roli hrají pohledávky ze zajištění peněžních toků, avšak až od roku 2009. Do té doby banka tento typ derivátů nevyužívala. Od roku 2009 se řadí mezi druhou nejvýznamnější složku, která tvoří zajišťovací deriváty.

Vývoj cross currency swapů je nepravidelný. V účetnictví byly zachyceny poprvé ve sledovaném období v roce 2005 v hodnotě 1,7 miliard. V dalších třech letech těchto nástrojů banka vůbec nevyužila až v roce 2009 a 2010. V těchto letech se jejich hodnota snížila na necelých 350 milionů tedy o téměř 80 %.

Graf č. 3.11 Vývoj měnových nástrojů

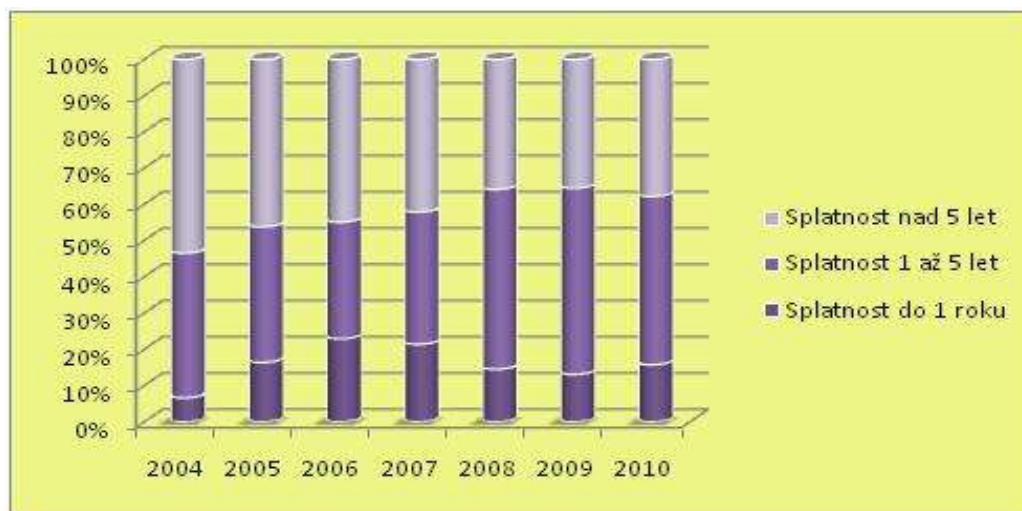
Pohledávky ze zajištění měnových nástrojů se skládají ze dvou typů derivátů a to swapů a forwardů. Přičemž měnové swapy k zajištění začala banka využívat až v roce 2007, kdy byla vedena v účetnictví pohledávka v hodnotě 1,2 miliard korun. V dalších dvou letech se však tato částka dostala z řádů miliard do miliónů, což byl pokles 50,32 %. V roce 2009 sice hodnota vzrostla, ale tento nárůst byl zanedbatelný, pouhých 7,4 %. Následující rok banka toto zajištění již nevyužila, a tedy pohledávky z měnových swapů už nejsou zachyceny v účetnictví banky.

Poslední položkou ovlivňující vývoj zajišťovacích nástrojů byly měnové forwardy. Nicméně tyto pohledávky byly zaúčtovány v účetnictví banky až v posledním roce sledovaného období, tedy v roce 2010, kdy jejich hodnota byla 206 miliónů korun.

3.3.1 Deriváty k zajištění dle zbytkové doby splatnosti

Tato analýza byla provedena pro rozdělení derivátů dle jejich kategorie rizika, stejně jako v předchozí kapitole. Jedná se tedy o již zmiňované členění na úrokové, měnové deriváty a samostatně byla provedena analýza cross currency swapů.

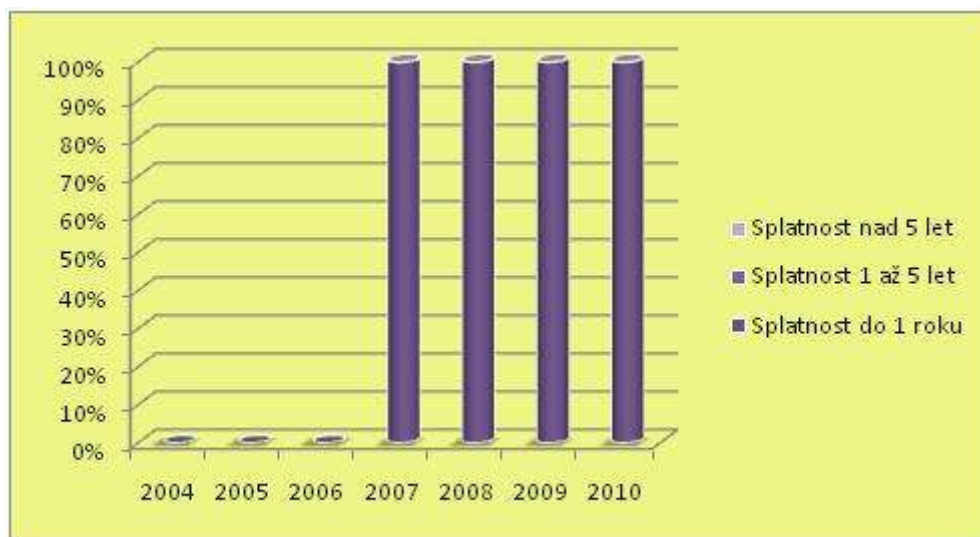
Graf č. 3. 12 Úrokové deriváty – swapy

V případě pohledávek ze zajišťovacích derivátů, konkrétně swapů, a to pro zajištění nejen peněžních toků, ale i reálné hodnoty, převládají pohledávky dlouhodobé. Především v letech 2004 až 2007, kdy se jejich hodnota pohybovala mezi 50 a 40 % vzhledem k celkové částce zajišťovacích úrokových derivátů. V roce 2008 banka dala přednost uzavírání smluv, jejichž splatnost je jeden až pět let, tedy střednědobým pohledávkám. Hodnota těchto

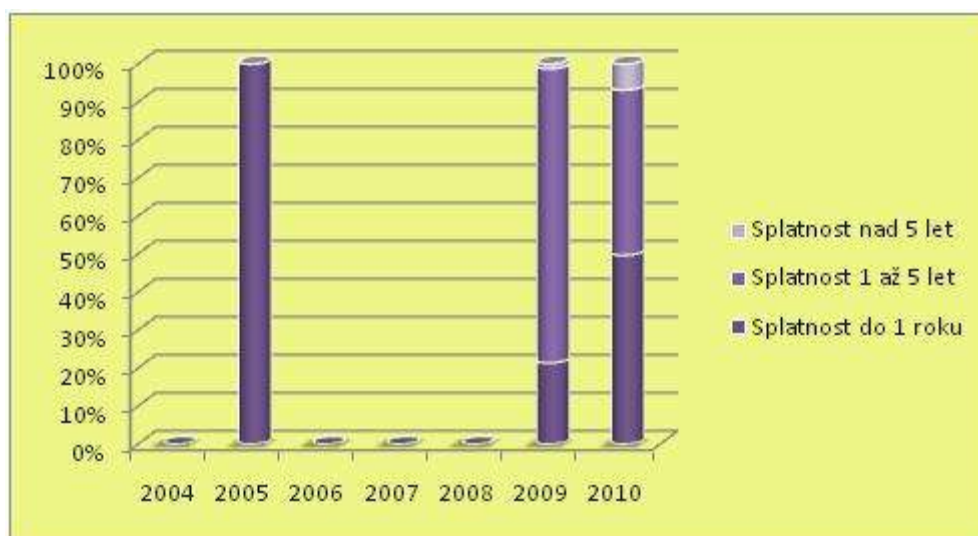
střednědobých pohledávek se dostala v roce 2010 až na 154 miliard korun, což byl nárůst o více než 100 miliard. Nejméně uzavírány byly kontrakty s krátkou dobou splatnosti. Tyto pohledávky tvořily během sledovaného období pouze 10 %, maximálně 20 % objemu daného typu nástroje. V roce 2004 byla hodnota těchto krátkodobých pohledávek sedm miliard. Tato hodnota se postupem času vyšplhala až na 52 miliard.

Graf č. 3.13 Měnové deriváty – swapy a forwardy

Tento typ derivátů je v bance využíván od roku 2007 ve sledovaném období, kdy banka využila měnové swapy pro zajištění reálné hodnoty. Forwardy využila banka až v posledním analyzovaném období. Všechny tyto pohledávky eviduje banka jako krátkodobé se splatností do jednoho roku. Nejsou zde tedy sledovány v žádném roce střednědobé ani dlouhodobé pohledávky.

Graf č. 3.14 Cross currency swaps

Jak již bylo zmiňováno dříve tento typ derivátového nástroje banka využila pouze v letech 2005, 2009 a 2010. Zatímco v roce 2005 byly tyto pohledávky evidovány jako krátkodobé, v letech 2009 a 2010 banka využila nejen krátkodobou splatnost pohledávek, ale i splatnost do pěti let a nad pět let. V roce 2009 více než 70 % těchto obchodů bylo uzavřeno s dobou splatnosti mezi jedním až 5 lety, jednalo se tedy o pohledávky střednědobé. Poprvé v tomto roce banka u tohoto typu derivátu využila kontrakt s dlouhou dobou splatnosti avšak částka těchto pohledávek nepřekročila 350 miliónů. V roce 2010 se dopředí opět dostávají pohledávky s krátkou dobou splatnosti. I nadále však banka ve velké míře využívala střednědobé lhůty, tato hodnota pohledávek byla o necelé 2 miliardy menší než částka krátkodobých pohledávek. V tomto roce došlo také k nárůstu dlouhodobých pohledávek o 1,728 miliard, ale i nadále tyto kontrakty tvoří jen necelých 10 % objemu daného typu derivátu.

4 Hodnocení vývoje využití derivátů

Tato kapitola se zaměřuje na celkové zhodnocení vývoje derivátů v rukou Komerční banky v analyzovaném období a také na porovnání využití derivátů vzhledem k českému bankovnímu trhu. Informace pro potřeby srovnání s českým bankovním trhem jsou čerpány ze zpráv o dohledu nad finančním trhem, které má povinnost vydávat Česká národní banka, jako kontrolní instituce.

4.1 Deriváty v rukou Komerční banky

Postupem času se deriváty dostávají do popředí a to díky svému rostoucímu vlivu, který mají na tvorbu zisku. V roce 2010 představovaly druhou nejvýznamnější položku zajišťující bance čistý zisk. Jak již vyplývá z minulé kapitoly, banka tyto deriváty účtuje dle způsobu využití, tedy zvláště eviduje deriváty k obchodování a zvláště k zajištění.

Deriváty k obchodování se řadí na první místo dle své významnosti. Jejich hodnota oproti zajišťovacím derivátům je ve všech letech mnohonásobně vyšší. Oproti roku 2004 se částka tohoto typu derivátu zvýšila téměř o 254 miliard korun. I díky tomuto trendu lze vidět jejich oblíbenost, a tedy záměr banky i nadále využívat tohoto typu nástroje. Banka tyto deriváty dále rozděluje dle kategorie rizika.

Nejvýznamnější položkou jsou v tomto případě úrokové deriváty, jejichž hodnota se vždy pohybovala v řádech sta miliard. Velký vliv na tyto úrokové nástroje měly swapy, forwardy a futures, naopak zanedbatelnou položkou byly úrokové opce.

Jako další důležitý nástroj se zde řadí měnové deriváty s rostoucím trendem využití. Celková hodnota těchto derivátů se zvýšila z 93,6 miliard až na 205,8 miliard korun, což byl nárůst o téměř 220 %. I zde hlavní roli zastávají swapy s hodnotami přesahujícími desítky miliard korun. Do popředí se u tohoto typu nástroje dostávají opce, jejichž hodnota se postupem času více než ztrojnásobila. Trendový růst lze sledovat také u ostatních typů, především u forwardů, kde se jejich částka zvýšila o 26,2 miliard korun.

Ostatní typy derivátů již banka dále nerozděluje do samostatných skupin, jsou uvedeny pod položkou ostatní nástroje. V této kategorii se účtuje o derivátech týkajících se cenných papírů, emisních povolenek, komodit a opcí. V účtování ostatních derivátů došlo ke změně

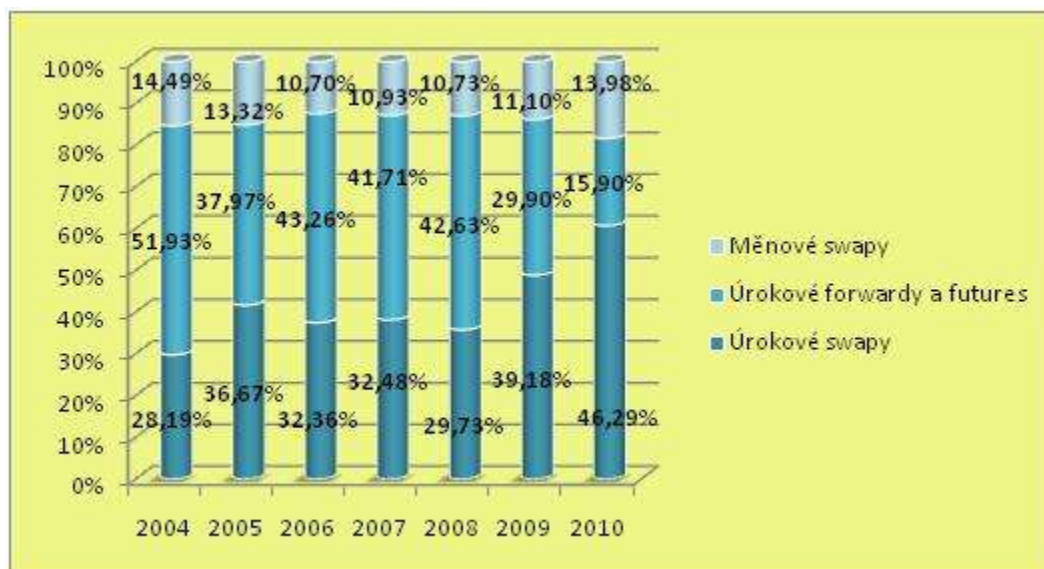
v roce 2006, kdy se začaly samostatně evidovat pohledávky z forwardů na dluhopisy a pohledávky z futures na dluhopisy. Hlavním důvodem proč nejsou dále rozdělovány, je jejich nízká hodnota a tedy zanedbatelný vliv na vývoj celkových derivátů určených k obchodování. Avšak i zde je patrný růst využití těchto typů derivátů. V roce 2010 se hodnota dostala až na 22,2 miliard korun, což je oproti roku 2004 nárůst o téměř 24 násobek původní hodnoty. Stejně jako u předchozích hlavní roli zaujímají swapy, a to komoditní swapy a také forwardy na emisní povolenky. Jejich rozmach nastal v roce 2007, kdy se částka dostala na 6,5 miliard korun. Tato hodnota se nadále zvyšovala a zastavila se až na 12,5 miliard korun, což je v roce 2010 řadilo na první místo.

Dále byly tyto deriváty analyzovány dle své zbývající doby splatnosti, a to v členění dle kategorie rizika.

V případě úrokových derivátů tvořily více než 50 % v prvních 6 sledovaných letech pohledávky krátkodobé se splatností do jednoho roku. Jako další byly uzavírány obchody se splatností 1 až 5 let. Jedná se tedy o pohledávky střednědobé, které držely vždy 20 % podíl vzhledem k celkové hodnotě tohoto typu pohledávek. V roce 2010 došlo ke změně a nejvíce využívanými transakcemi se staly obchody se střednědobou splatností. Podíl krátkodobých pohledávek se snižuje na 40%. Ve všech sledovaných obdobích banka nejméně uzavírala obchody, kde by splatnost byla delší než pět let. Dlouhodobé pohledávky tedy zaujímají vždy poslední pozici a jejich podíl nepřesáhl ani v jednom roce 20 %.

Na závěr zhodnocení analýzy vývoje derivátů k obchodování je snaha poukázat na tři nejdůležitější položky ovlivňující jejich rozvoj.

Graf č. 4.1 Hlavní typy derivátů ovlivňující vývoj pohledávek z derivátů k obchodování

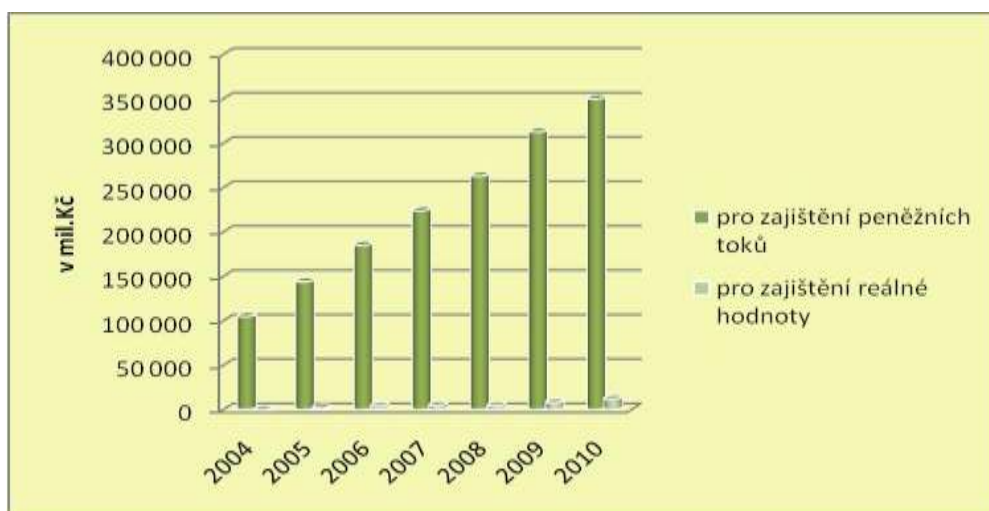

Na základě této analýzy je patrné, že hlavní slovo mají úrokové nástroje, a to především forwardy, futures a swapy. Jejich společný podíl na celkovém vývoji pohledávek z obchodních derivátů je více než 80 %. Přičemž je třeba si povšimnout, že forwardy a futures banka zachycuje jako jednu položku na rozdíl od úrokových swapů. I proto bych jako hlavní položku ovlivňující vývoj těchto nástrojů označila úrokové swapy. Jako třetí typ derivátu zde patří opět swapy, ale v tomto případě měnové. Jejich podíl již není tak významný, pohybuje se mezi 10 až 15 %. Ostatní položky, které byly bankou zachyceny v účetnictví, již nepředstavují tak významné položky. Jejich podíly se pohybují okolo 1 až 5 %.

Jako další byla provedena analýza derivátů určených zajištění jak peněžních toků, tak reálné hodnoty.

Celkový vývoj derivátů k zajištění měl rostoucí tendenci. V roce 2004 byla jejich hodnota 105 miliard, ta se v posledních 6 letech více než ztrojnásobila. Tedy i zde je možné sledovat jejich zvyšující se oblíbenost. Tento typ derivátů banka využívá především pro zajištění peněžních toků, jak je patrné z následujícího grafu.

Graf č. 4.2 Využití zajišťovacích derivátů

V případě těchto typů pohledávek z derivátů banka využila především jeden nástroj, a to úrokové deriváty, konkrétně swapy. Ty měly hlavní podíl na vývoji celkových pohledávek ze zajišťovacích derivátů. V roce 2004 byly dokonce jediným nástrojem, který tvořil tyto pohledávky. Jejich hodnota se postupem času dostala až na 331,4 miliard korun. A ve všech sledovaných letech to byly právě swapy, které udávaly trend vývoje zajišťovacích derivátů.

Jako další banka dále využila měnové nástroje a cross currency swapy. Mezi měnovými nástroji opět převládaly swapy, které banka využila v roce 2007 poprvé, avšak v roce 2010 se jejich hodnota dostala na nulu. Druhým měnovým nástrojem, který banka použila, byly forwardy. Ty se v rozvaze banky objevily až v posledním sledovaném roce a jejich hodnota dosáhla 206 miliónů korun.

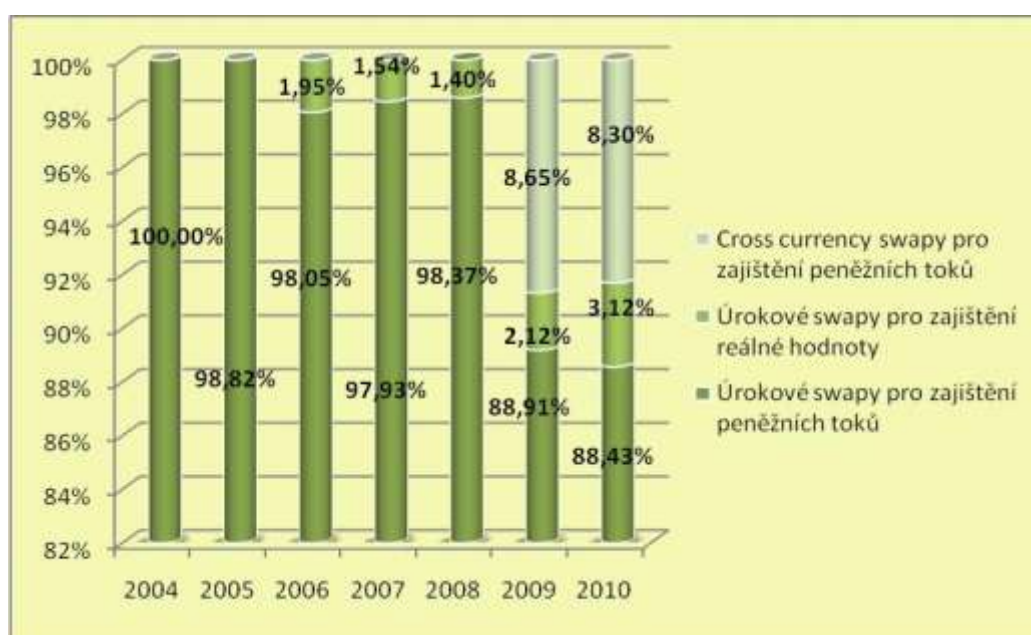
Také u těchto typů derivátů byla provedena analýza dle jejich zbývajících doby splatnosti. Pro provedení tohoto hodnocení byly deriváty rozděleny dle svého rizika.

Úrokové deriváty byly zastoupeny pouze swapy, jak již bylo dříve zmíněno. V tomto případě banka uzavírala kontrakty, jejichž doba splatnosti byla delší než pět let, tedy převládaly pohledávky dlouhodobé. Jako druhé nejvyužívanější byly uzavírány smlouvy u nichž vznikaly bance pohledávky střednědobé. A jako nejméně využívané zde byly smlouvy se splatností do jednoho roku.

Měnové deriváty v zastoupení swapů a forwardů se využívaly od roku 2007 a pohledávky takto vzniklé byly zaevidovány jako krátkodobé. Banka nevyužila uzavření obchodu s delší dobou splatnosti ani v jednom analyzovaném období.

Jako poslední byla provedena analýza splatnosti cross currency swapů. Zde banka využila především krátkodobé pohledávky, a to zejména v prvním roce jejich využití, kdy nebyly uzavřeny jiné než krátkodobé vztahy. V roce 2009 přistoupila banka na lhůtu střednědobou, ale také delší než pět let. Avšak dlouhodobé pohledávky využila banka pouze minimálně. Vždy převažují pohledávky krátkodobé a střednědobé se splatností do pěti let.

Graf č. 4.3 Hlavní typy derivátů ovlivňujících vývoj pohledávek ze zajišťovacích derivátů

Tento graf nám dokládá důležitost swapů. Swapy tedy tvoří nejdůležitější položku ovlivňující celkový vývoj nejen obchodních derivátů, ale také derivátů využívaných k zajištění.

4.2 Srovnání využití derivátů vzhledem k českému bankovnímu trhu

Deriváty vznikají v polovině 20. století na plodinových burzách, přičemž jejich největší rozvoj nastal v 70. a 80. letech. Na českém trhu se deriváty poprvé objevily v 90. letech. V této době sloužily pro zejména pro zajištění finančního rizika na mezibankovním trhu. V roce 1991 po novelizaci pravidel na mezibankovním trhu se začalo obchodovat s měnovými deriváty a byly také povoleny swapové operace. První bankou, která v České republice začala obchodovat s měnovými opcemi, byla ČSOB. V roce 1994 Česká národní banka poprvé vydala ucelený přehled derivátů, se kterými se obchoduje na českém bankovním trhu. Nejvíce využívanými deriváty byly swapy, forwardy a opce, přičemž převládaly měnové nástroje, deriváty na nákup cenných papírů a úrokové deriváty. Situace ve světě však byla odlišná, zde převládaly úrokové deriváty. Tento rozdíl Česká národní banka vysvětlovala zejména díky nízké likviditě trhu, nedostatečnými zkušenostmi a podceňováním derivátů jako nástrojů sloužících k obchodování a zajištění. O dva roky později je patrný prudký nárůst využití těchto nástrojů, proto se Česká národní banka rozhodla o novelizaci účtové osnovy a zařazení derivátů do svých statistik. Tyto statistiky opět potvrzují oblíbenost swapů, forwardů a opcí. Významný nárůst je zaznamenán u úrokových nástrojů. Díky těmto skutečnostem lze konstatovat, že český trh s deriváty je poměrně mladý a je patrné, že i nadále bude stoupat oblíbenost těchto nástrojů.

Pro porovnání vývoje derivátů na českém bankovním trhu s využitím derivátů Komerční bankou byly využity údaje, které zveřejňuje Česká národní banka.

V roce 2006 došlo ke změně vykazování, zpráva o bankovním dohledu byla nahrazena zprávou o dohledu nad finančním trhem. Do této zprávy Česká národní banka zahrnuje nejen bankovní, ale celý finanční trh. Díky tomu došlo k omezení vykazování údajů, které se týkají derivátů. Proto se tato analýza bude věnovat pouze derivátům v obecné rovině ne v podrobném členění.

Tab. č. 4.1 Deriváty na českém bankovním trhu

v mld. Kč	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Pohledávky z pevných termínovaných operací	3 773	3 863	5 154	7 724	8 801	5 533	5 137
- v rukou KB	569	579	844	1 056	1 274	939	1 005
- % vyjádření	15,09%	14,99%	16,37%	13,68%	14,48%	16,97%	19,56%
Pohledávky z opčních operací	197	374	628	850	1 031	563	366
- v rukou KB	13	33	55	82	107	65	88
- % vyjádření	6,70%	8,88%	8,74%	9,67%	10,37%	11,51%	24,14%

Tato tabulka zachycuje deriváty na českém bankovním trhu v členění na pohledávky z pevných termínovaných operací, kde se řadí všechny typy forwardů, futures a swapů. Další položku tvoří pohledávky z opčních operací ať už měnového, úrokového či ostatního charakteru derivátu.

V případě pohledávek z pevných termínovaných operací na celém bankovním trhu je patrná jejich zvyšující se oblíbenost. V roce 2004 byl jejich objem 3,7 biliónů korun. Přičemž tato hodnota se i nadále zvyšovala až do roku 2008, kdy dosáhla maxima v podobě 8,8 biliónů. Po tomto roce však nastal jejich pokles o téměř 3,3 bilióny korun, což je v procentním vyjádření pokles o 37 %. V roce 2010 se i nadále hodnota snižovala, avšak již jen o 396 miliard korun.

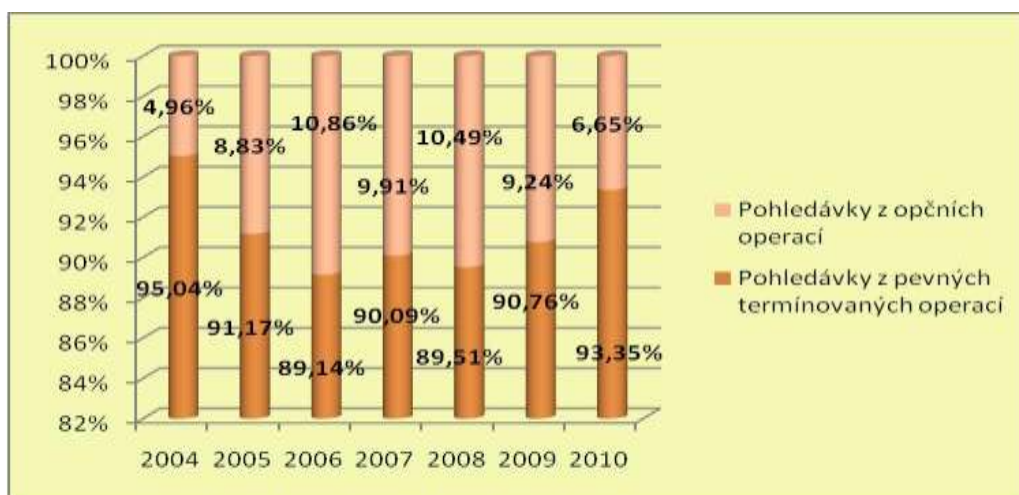
Další řádek tabulky zachycuje hodnoty pohledávek z těchto derivátů, které jsou v držení Komerční bankou, nejprve v řádech miliard a poté jako procentní vyjádření vzhledem k celkové hodnotě pohledávek z pevných termínovaných operací na českém bankovním trhu. Komerční banka ve všech sledovaných obdobích má v držení více než 13 % těchto pohledávek. Přičemž nejmenší podíl byl zachycen v roce 2007 a to 13,68 %, na druhé straně nejvyšší hodnota byla zaznamenána v posledním analyzovaném roce, kdy banka měla v držení téměř 20 % těchto pohledávek z derivátů. Vývoj celkového podílu v procentním vyjádření byl v prvních třech letech nestabilní a docházelo tedy ke střídání růstu a poklesu. Až od roku 2008 docházelo k pravidelnému zvyšování tohoto podílu. V případě číselného vyjádření hodnot těchto pohledávek v držení KB byl tento vývoj stabilnější, vždy jsme mohli sledovat růst využití tohoto typu derivátů v případě KB, až na rok 2009, kdy došlo k poklesu těchto pohledávek o 335 miliard korun. Hodnota procentního podílu je tedy ovlivněna

především zvyšováním celkového objemu těchto pohledávek na celém bankovním trhu. Tento růst je totiž výrazně vyšší než růst využití těchto derivátů Komerční bankou.

Další analyzovanou položkou byly pohledávky týkající se opcí. Hlavním trendem vývoje těchto derivátů byl i zde růst, s výjimkou roku 2009. Oproti prvnímu roku se hodnota dostala až na 366 miliard korun, což je téměř dvojnásobek vzhledem k roku 2004. V již zmiňovaném roce 2009 došlo k poklesu objemu těchto pohledávek na celém českém bankovním trhu a to o 468 miliard. Tento pokles byl výrazný díky tomu, že v roce 2008 objem pohledávek dosáhl na českém trhu maximální hodnoty, a to 1 bilion korun. Komerční banka držela v případě tohoto druhu derivátů pohledávky v řádech desítek miliard korun, výjimkou byl rok 2009, kdy se hodnota pohledávek dostala až na 107 miliard korun. V procentním vyjádření je patrný růst ve všech letech a to z 6,7 % na 24,14 %. I zde se tento podíl odvíjí od vývoje celkové hodnoty pohledávek z opčních operací na českém bankovním trhu.

Na závěr analýzy těchto derivátů v rozdělení na pohledávky z pevných termínovaných operací a pohledávek z opcí je znázorněno pomocí grafu, který typ pohledávky převládá na českém bankovním trhu. Díky tomuto zobrazení je patrné, že na českém trhu převládají pevné termínované operace, tedy deriváty typu forwardů, swapů a futures. Tento fakt také odpovídá rozložení derivátů v Komerční bance, která také preferuje tyto typy derivátů oproti opcím.

Graf č. 4.4 Vývoj pohledávek z derivátů na českém bankovním trhu

Další část obsahuje rozdělení derivátů dle jejich způsobu využití, tedy na deriváty k obchodování a zajištění. Tabulka obsahuje pouze deriváty s kladnou reálnou hodnotou a to zejména proto, že hodnota těchto derivátů se od derivátů se zápornou reálnou hodnotou liší jen minimálně.

Tab. č. 4.2 Deriváty českého bankovního trhu – k obchodování a zajišťovací

v mil Kč	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Deriváty k obchodování s kladnou RH	50 272	69 257	84 951	192 891	108 230	86 571
- v rukou KB	4 306	6 027	7 409	18 192	10 927	10 225
- % vyjádření	8,57%	8,70%	8,72%	9,43%	10,10%	11,81%
Zajišťovací deriváty s kladnou RH	12 524	11 301	10 914	20 621	21 960	25 272
- v rukou KB	6 922	5 089	2 030	9 146	9 590	11 854
- % vyjádření	55,27%	45,03%	18,60%	44,35%	43,67%	46,91%

Tato tabulka zachycuje vývoj derivátů až od roku 2005. A to proto, že došlo již k zmiňované změně zprávy o dohledu nad bankovním trhem. Nebylo možné získat informace pro rok 2004, kdy ještě byla vydávána původní zpráva o dohledu nad bankovním trhem, která obsahovala podrobné informace o derivátech.

Vývoj derivátů k obchodování na celém bankovním trhu měl stabilní rostoucí tendenci a to v prvních čtyřech sledovaných obdobích. Kdy se hodnota oproti roku 2005 téměř zčtyřnásobila a dosáhla částky 193 miliard korun. Od roku 2008 je však trend vývoje těchto derivátů opačný. Postupně došlo k poklesu využití těchto derivátů, tento pokles byl o více než 55 %, což bylo snížení o 106 miliard korun. V porovnání s vývojem využití tohoto typu derivátů Komerční bankou je patrné, že i zde docházelo ke stejným procesům rozvoje či poklesu hodnot. Díky procentnímu vyjádření je možné opět sledovat jaký procentní podíl těchto derivátů má v držení právě tato bankovní instituce. Tento procentní podíl se ve všech letech zvyšoval a to z 8,57 % až na konečných 11,81 %.

Jako další byly analyzovány deriváty sloužící k zajištění. U tohoto typu derivátů byl jeho rozvoj na bankovním trhu opačný, na rozdíl od předchozího druhu derivátu. V prvních třech letech docházelo k poklesu využití těchto derivátů, hodnota se postupně snížila až o 1,6 miliard korun. Avšak od roku 2007 začala stoupat jejich oblíbenost, a docházelo tedy ke zvyšování částky připadající těmto derivátům. V roce 2010 byly na českém trhu uzavřeny obchody týkající se zajišťovacích derivátů s celkovou hodnotou více než 25 miliard korun.

V peněžním vyjádření jde o nárůst o více než dvojnásobek hodnoty oproti roku 2005, tedy v procentním znázornění nárůst o více než 100 %. Ve srovnání s Komerční bankou, která v případě těchto derivátů využívala zejména úrokové swapy pro zajištění peněžních toků a držela vždy deriváty v řádech miliard korun. Je patrné, že její podíl na celkovém vývoji využití derivátů k zajištění na celém bankovním trhu je značný. Nejmenší podíl byl zachycen v roce 2007, kdy měla banka v držení pouze necelých 19 % těchto derivátů na rozdíl od ostatních sledovaných let. V případě zbývajících roků se tento podíl pohyboval nad hranicí 40 %, což je významný vliv na rozdíl od například České spořitelny, kdy její podíl se pohyboval mezi 1 až 5 %.

Graf č. 4.5 Vývoj derivátů k obchodování a zajištění na českém bankovním trhu²²

Tento graf nám opět ukazuje, který typ derivátů je oblíbenější na celém českém bankovním trhu. Díky tomu lze konstatovat, že české banky dávají přednost derivátům určeným k obchodování před zajišťovacími deriváty. Tento rozdíl je velmi markantní, jelikož deriváty k obchodování zaujímají více než 80 % podíl na českém trhu, s výjimkou roku 2010. Avšak i v tomto roce je tento podíl mnohonásobně vyšší než podíl zajišťovacích derivátů.

Tato kapitola se věnovala srovnání využití derivátů na českém bankovním trhu a využití derivátů v Komerční bance. Byla prokázána rostoucí oblíbenost využití tohoto typu nástroje nejen u Komerční banky jako vybrané instituce reprezentující český bankovní trh, ale

²² Grafy č. 3.1 – 4.5 a tabulky č. 3.2 - 4.2: vlastní zdroj zpracování dle výročních zpráv KB a zpráv České národní banky o výkonu dohledu nad finančním trhem.

také na celém českém bankovním trhu. Tedy zájem o využití derivátů stoupá u všech českých bank. V následujících letech by si tuto pozici měly deriváty udržet a to i díky tomu, že derivátový trh je u nás poměrně mladým trhem, vždyť Burza cenných papírů v Praze začala obchodovat s deriváty teprve v roce 2006. Tento trh se i nadále vyvíjí a neustále se objevují nové druhy derivátů. Banky by si i nadále měly udržet svou obchodní pozici týkající se obchodování s deriváty a to díky jejich dobré pozici na tomto trhu a možnosti nabízet tyto deriváty svým klientům a přizpůsobovat je jejich potřebám.

5 Závěr

Deriváty mohou být využívány k mnoha různým účelům, a proto neexistuje jediná všeobecně platná definice tohoto finančního nástroje. Díky tomu se rozlišují 3 základní aspekty derivátů, jimiž jsou především odlišné pohledy na deriváty z hlediska ekonomického, účetního a právního.

Na základě těchto stanovisek lze říci, že se jedná o finanční nástroj, jehož hodnota je odvozená od určitého podkladového aktiva. Mezi sjednáním a vyrovnáním uplyne určitý čas, to znamená, že jde o termínované obchody. A také jejich nárok na počáteční investici je podstatně nižší než u obdobných obchodů. Jejich hlavním cílem je omezení rizika spojeného s pohybem úrokových měr, směnných kurzů měn či kurzů cenných papírů. Proto bývají využívány zejména pro zajištění, spekulace, arbitráže, ale také pro podvody.

Teoretická část je věnována základnímu rozdělení derivátů a to dle druhu a kategorie rizika. Nejjednodušším typem derivátu je forward, se kterým se obchoduje na mimoburzovním trhu a vypořádání podkladových nástrojů nastává ve stejný okamžik. Futures je standardizovaný kontrakt, se kterým se obchoduje na burze. V případě swapů se opět nacházíme na mimoburzovním trhu a na rozdíl od forwardu dochází k vypořádání podkladového aktiva ve více okamžicích. Posledním nástrojem jsou opce, které se řadí mezi podmíněné termínované obchody, to dává jedné straně právo, ne povinnost obchod uskutečnit. Dle kategorie rizika se tyto typy derivátů dále dělí na úrokové, měnové, akciové, úvěrové a komoditní finanční nástroje.

Praktická část se zaměřuje na vývoj využití těchto derivátů v Komerční bance, a.s., a na českém bankovním trhu.

Deriváty představovaly v roce 2010 druhou nejvýznamnější položku, která bance zajišťovala dosažení zisku. Komerční banka využívá finanční deriváty pro účely obchodování a zajištění. V případě derivátů určených k obchodování převládají úrokové nástroje, především swapy, forwardy a futures. Druhou nejvýznamnější položkou byly měnové deriváty a to zejména swapy. V případě ostatních derivátů jsou to zejména komoditní swapy a v posledních letech také forwardy na emisní povolenky. V případě derivátů k zajištění je nutné, aby tyto kontrakty splnily přísná kritéria pro zajišťovací deriváty. Banka tento typ

derivátů využívá zejména k zajištění stabilizace peněžních toků vyplývajících z úrokových rizik. Hlavní roli zde opět hrají swapy a to úrokové swapy.

Vývoj derivátů na českém bankovním trhu je obdobný se situací v Komerční bance, a.s. Stejně jako u Komerční banky i na českém bankovním trhu převládají pevné termínované operace, a také deriváty k obchodování. Lze konstatovat, že vývoj derivátů v obou případech byl podobný. Objem derivátových operací se neustále zvyšuje a roste také jejich podíl na celkové bilanční sumě.

Tento trh skýtá ještě mnoho prostoru pro další rozvoj, a to zejména díky neustálému objevování nových možností využití a vzniku nových typů derivátů ve světě. Dá se tedy předpokládat další růst aktivit v obchodování s finančními deriváty a i nadále by hlavní roli v těchto obchodech měly hrát banky, jako přední obchodníci s deriváty.

Seznam použité literatury

a) Knihy

- [1] BOKŠOVÁ, Jiřina. *Účetnictví komerčních pojišťoven – specifika v ČR*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 380 s. ISBN 978-80-7357-521-2.
- [2] DVOŘÁK, Petr. *Deriváty 2008*. 2 vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 298 s. ISBN 978-80-245-1435-2.
- [3] JÍLEK, Josef. *Finanční a komoditní deriváty v praxi 2010*. 2 vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-3696-9.
- [4] JÍLEK, Josef.; SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2008*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 584 s. ISBN 978-80-247-2575-8.
- [5] SLÁDKOVÁ, Eva a kol. *Finanční účetnictví a výkaznictví*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2009. 452 s. ISBN 978-80-7357-434-5.
- [6] REJNUŠ, Oldřich. *Peněžní ekonomie (finanční trhy)*. 3 vyd. Brno: CERM, 2007, 286 s. ISBN 978-80-214-3466-0.

b) Internetové zdroje

- [7] Zákon č. 256 ze dne 14. dubna 2004 o podnikání na kapitálovém trhu (zákon o podnikání na kapitálovém trhu). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, Dostupný z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/podnikani-na-kapitalovem-trhu/cast2.aspx>
- [8] Zákon č. 219 ze dne 26. září 1995 devizový zákon. In: *Sbírka zákonů*. 1995, Dostupný z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/zakony/download/devizovy_zakon.pdf
- [9] Vyhláška č. 501 ze dne 6. listopadu 2002, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. [2012-17-01]. Dostupný z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vyhlasky_1382.html?year=2002

[10] Vyhláška č. 123 ze dne 15. května 2007, o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry. [online]. KB [2012-17-01].

Dostupný z:

http://sagit.cz/pages/uztxt.asp?tema_id=26&cd=31&typ=r&refresh=yes&det=&levelid=597331&datumakt=1.4.2011&full=y

[11] Komerční banka. KB: *Základní informace o komerční bance 2012* [online]. KB

[2012-17-01]. Dostupný z:

<http://www.kb.cz/cs/o-bance/o-nas/zakladni-informace.shtml>

[12] Komerční banka. KB: *Historie komerční banky 2012* [online]. KB [2012-17-01].

Dostupný z:

<http://www.kb.cz/cs/o-bance/o-nas/historie-spolecnosti.shtml>

[13] Komerční banka. KB: *Obchodování s emisními povolenkami 2012*. [online].

[2012-19-01]. Dostupný z:

<http://www.kb.cz/cs/firmy/firmy-s-obratem-nad-60-milionu/obchodovani-s-emisnimi-povolenkami.shtml>

[14] Komerční banka: *trojka na bankovním trhu* [online]. 2012, [2012-17-01]. Dostupný z:

<http://www.finance.cz/zpravy/finance/133383-komerčni-banka-trojka-na-bankovnim-trhu/>

[15] Komerční banka. KB: *Publikace KB 2012*. [online]. [2012-25-01]. Dostupný z:

<http://www.kb.cz/cs/o-bance/o-nas/publikace-kb.shtml>

[16] Česká národní banka. ČNB: *Zprávy o výkonu dohledu nad finančním trhem 2012*.

[online]. 2012, [2012-26-01]. Dostupný z:

http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/index.html

[17] Česká národní banka. ČNB: *Základní ukazatele o bankovním sektoru 2012*. [online].

2012, [2012-20-01]. Dostupný z:

http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zakladni_ukazatele_fin_trhu/banky/index.html

[18] *Stabilita domácích bank měřená kapitálovou přiměřeností* [online]. 2012, [2012-20-01].

Dostupný z:

<http://www.finance.cz/zpravy/finance/200915-stabilita-domacich-bank-merena-kapitalovou-primerenosti/>

[19] *Deriváty v účetnictví podnikatelů* [online]. 2012, [2012-25-01]. Dostupný z:

<http://www.i-poradce.cz/SubPages/OtvorDokument/Clanok.aspx?idclanok=52301&zor=1>

Seznam zkratk a symbolů

DHM – dlouhodobý hmotný majetek

DNM – dlouhodobý nehmotný majetek

CP – cenné papíry

Tzn. – to znamená

Atd. – a tak dále

FRA – forward rate agreement neboli dohoda o forwardové úrokové míře

KB – komerční banka

A.s. – akciová společnost

OTC – označení pro mimoburzovní trh

IFRS - International Financial Reporting Standards neboli mezinárodní standardy finančního výkaznictví

US GAAP - Generally Accepted Accounting Principle neboli všeobecně uznávané účetní principy

RH – reálná hodnota

Kč – korun českých

Např. – například

Mil – milión

Mld. – miliarda

Tis. - tisíc

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 17.4.2012

Mariela Petráčková

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Trojanovice 53, Františkov, p. p.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výkaz o finanční pozici Komerční banky, a.s. – Aktiva

Příloha č. 2: Výkaz o finanční pozici Komerční banky, a.s. – Pasiva

Příloha č. 3: Výkaz zisku a ztrát Komerční banky, a.s.